

Gamla Uppsala - Undersökningar i "Offerlunden" och på Östra terrassen

Arkeologisk undersökning

**Gamla Uppsala – framväxten av
ett mytiskt centrum. Rapport 6.**

John Ljungkvist, Per Frölund & Jonna Sarén Lundahl

**Uppsala 123:1 & 586:1
Uppsala socken
Uppland**

Gamla Uppsala – Arkeologiska undersökningar i ”Offerlunden” och på Östra terrassen

Arkeologisk undersökning

**Uppsala 123:1 & 586:1
Uppsala socken
Uppland**

Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 6.

John Ljungkvist, Per Frölund & Jonna Sarén Lundahl

Omslagsbild: Kärnröset i Östra terrassen från öster mot Odinsborg.

Upplandsmuseets rapporter 2015:30
Arkeologi

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2016

Planer och renritning: Författarna om inget annat anges

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

Granskning: Hans Göthberg

Upplandsmuseet, Fyristorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00.
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	8
Gamla Uppsala – topografi och indelning	9
Fornlämningsmiljö och kunskapsläge	11
Historiska uppgifter och äldre lantmäterikartor	13
Målsättning och frågeställningar	15
Undersökningens genomförande	16
Metod	16
Dokumentation	17
Analyser	17
Undersökningen av ”Offerlunden”	18
Schakt 1	20
Fynd	20
Schakt 2	20
Fynd	21
Schakt 3	22
Fynd	23
Analyser	24
Diskussion	25
Undersökningen på Östra terrassen	26
Fynd	38
Analyser	39
Diskussion	40
Administrativa uppgifter	44
Referenser	45
Bilaga: Fyndlista	47

Sammanfattning

Figur 1: Anneli Ekblom undersöker lämningar i "Offerlunden" (schakt 2) med Kungshögarna i bakgrunden. Foto från NV: John Ljungkvist

I augusti 2013 utfördes en arkeologisk undersökning inom ramen för forskningsprojektet *Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum* i den s.k. "Offerlunden" och på den Östra terrassen.

Vid en större sänka i "Offerlunden" grävdes tre schakt dels i och dels vid kanten av sänkan. De två schakten i sänkan visade att den fördjupats under 1800-talet och att äldre lager till stora delar grävts bort från sänkans botten och till viss del på dess sidor. I sänkans botten fanns en tämligen välbevarad härd nedgrävd i naturligt avsatta sandlager. Härden har ^{14}C -daterats till mitten av vendeltid. De stratigrafiska förhållandena visar att sänkan fanns redan under denna tid och att den då inte kan ha varit vattenfylld i den utsträckning som den var under 1900-talet. Ett tredje schakt visade att äldre boplatlager och anläggningar finns bevarade längre upp vid sänkans kant. Dess boplatlämningar tillsammans med härden ansluter till tidigare undersökningar i området och innebär att de kan knytas till ett större boplatområde från yngre järnålder som i N sträcker sig fram till Ärnävägen. Sänkan har omformats och påverkats i omgångar. Det är därför svårt att avgöra vilken funktion platsen haft utöver att vara materialtäkt och därefter vara del av bebyggelse under yngre järnålder. Undersökningen gav därför inga slutgiltiga svar, men klart var att inga lämningar av rituell karaktär kunde beläggas och inte heller påträffades vattenavsatta lager med välbevarade miljöindikatorer. Det utesluter inte att sådana finns i andra partier av området. Sänkan kan ses som ett resultat av omfattande materialtäkter över lång tid, och med beaktande av härdens datering kan täkten hypotetiskt sättas i samband med uppförandet av högar under tidig vendeltid.

I den Östra terrassen togs ett 20 m² stort schakt upp vid norra kanten av en hög (Uppsala 123:1, hög nr. 10). Under grästorv och matjord framkom spår av en äldre markyta, kulturpåverkade lager och en stenfylld ränna med stolphål. Därunder följde ett lerlager och ett svart siltlager dikt an på en kraftig stenpackning. De kulturpåverkade lagren tolkades som gårds- eller golvlager. Den

stenfyllda rännan kunde utanför schaktet följas okulärt som en tydlig försänkning i markytan utmed hela terrassens östra sida. Rännans brukningstid har ¹⁴C-daterats till 1160-1290. Dateringen ligger nära domkyrkans användningstid 1164-1273. Det är därför klarlagt att rännan som konstruktion ingår i domkyrkoområdet under hela domkyrkans tid. Det är däremot inte klarlagt om den är en del av en byggnad eller av en avgränsande konstruktion. Stenpackningen uppträdde över hela schaktet och i dess utvidgning utmed slutningen i öster. Dess överyta var välvd i slutningen i öster och plan i den västra delen. Stenpackningen har därför en form av ett delvis välvt röse med en utbredning av 15-20 m. Lagret direkt ovan stenpackningen har ¹⁴C-daterats till mitten av 600-talet, vilket anger rösets *terminus ante quem* datering. Röset hör av allt döma till hög nr. 10 och rösets storlek pekar på att högen ursprungligen varit av betydande storlek. Mellan rösets förslutning och rännans anläggande har inga andra aktiviteter iakttagits vilket tyder på att borttagandet av högfyllningen skett senast ca 1160. Det ligger därför nära till hands att se ett samband mellan borttagande av högfyllning och byggandet av Uppsala domkyrka i början av 1160-talet. Hålvägen *Kyrkstigen* är sannolikt ett resultat av kyrkgången från öster om kyrkan liggande gårdar till den stiglucka som tidigare fanns i bogårdsmurens sydöstra parti. Den är nedskuren genom Östra terrassens översta marklager och är stratigrafiskt yngre än rännan. Den torde därför närmast ha att göra med kyrkgången till Gamla Uppsala sockenkyrka from början av 1300-talet.

Figur 2. Projektdeltagare sittande på hög nr. 10. Övre raden från vänster: Joakim Kjellberg, Per Frölund, Michel Notelid. Nedre raden från vänster: Jonna Sarén Lundahl, John Ljungkvist, Josefin Ohlsson, Karolina Karlsson, Therese Olsson. Frånvarande: Frida Löjdström, Bálint Tóth och Anneli Ekblom. Foto: Ingmar Jansson.

Inledning

Under två veckor i augusti 2013 utfördes en arkeologisk undersökning inom ramen för forskningsprojektet *Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum*. Två platser inom Gamla Uppsala Kungsgårdsområde undersöktes, "Offerlunden" och Östra terrassen. "Offerlunden" (Uppsala 586:1) är benämningen på en över 30 m i diameter stor sänka mellan Prästgårdens gravfält med båtgravar, Kungshögarna och Prästgårdens tomt. Östra terrassen (Uppsala 123:1) är ett markerat höjdparti mellan Gamla Uppsala kyrkas östra bogårdsmur och Odinsborg, strax norr om Tingshögen. På höjdpartiet finns Högåsengravfältets nordligaste hög (nr. 10 enligt Riksantikvarieämbetets karta år 1935). Undersökningen utfördes av Upplandsmuseet och Uppsala universitet och bekostades genom anslag från Stiftelsen Gellerstedts Fornminnesfond (KVHAA), Berit Wallenbergs stiftelse och SAU:s forskningsråd. Tillstånd för den arkeologiska undersökningen lämnades av Länsstyrelsen i Uppsala län.

Gamla Uppsala – topografi och indelning

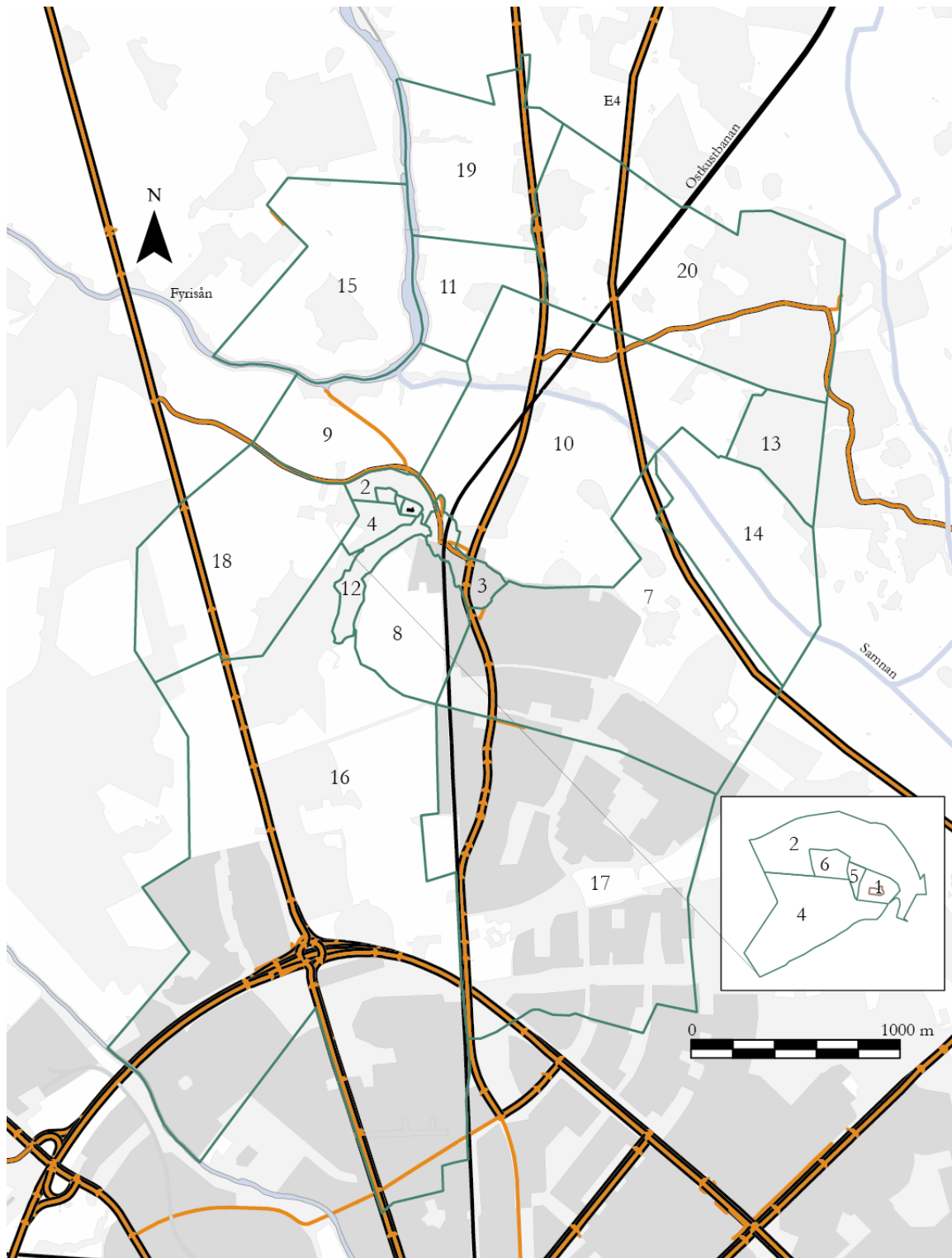
Gamla Uppsala utgör likt merparten av Uppsalaregionen ett förhållandevis ungt landskap som börjar sticka upp ur havet under yngre stenålder. Bebyggelse finns belagd från bronsålder då området utgör den inre delen av ett skärgårdslandskap. Under äldre järnåldern är slättområdet frilagt. Under yngre järnålderns början ligger Gamla Uppsala i skärningspunkten för ett antal vattendrag/dalgångar, samt intill den innersta delen av Mälaren i form av den idag försvunna sjön Föret. Områdets högre topografi präglas av Uppsalaåsen. På dess krönläge och sluttningar har en stor del av bebyggelsen och gravarna förlagts sedan slutet av äldre järnålder. Åsen omges av omfattande lerområden som sluter an mot vattendragen. I områdets norra och östra delar återfinns även moränområden i de högre partierna, vilka i hög grad utnyttjats intensivt för bebyggelse och gravar. Avgränsningen av Gamla Uppsala är historiskt sett problematisk och en fråga om definitioner. Kärnan utgörs av den efterreformatoriska byns ägor men Gamla Uppsala har i synnerhet före etableringen av Östra Aros/Uppsala varit betydligt större och en rad byar/bebyggelse har under olika tider varit intimt knutna till den centrala bebyggelsen som under medeltiden fragmentiseras och uppblandas (figur 3, 4).

<i>Id Namn</i>	<i>Kontext</i>	<i>Kommentar</i>
1 Kyrkogården	Prästgården	Bogårdsområde från 1300-talet
2 Kungsgården	Kungsgården	Bebyggelseläge
3 Kyrkbyn	Kyrkbyn	Bebyggelseläge
4 Prästgården	Prästgården	Bebyggelseläge
5 Klockaregården	Prästgården	Bebyggelseläge
6 Backegården	Prästgården	Bebyggelseläge
7 Stora Gärdet	Kyrkbyn	Åker
8 Lilla Gärdet	Kyrkbyn	Åker
9 Norra Gärdet	Kungsgården	Åker
10 Östra Gärdet	Kungsgården	Åker
11 Lötgården	Prästgården	Bebyggelse och odlingsmark
12 Högåsen	Kungsgården	Fornlämning
13 Kronopark	Gemensamt	Skog
14 Byängen	Gemensamt	Äng
15 Faxan	Kungsgården	Äng och åker
16 Löten	Gemensamt	Betesmark
17 Nyby	Avgärda	Bebyggelse och odlingsmark
18 Myrby	Avgärda	Bebyggelse och odlingsmark
19 Husby	Sekundär	Bebyggelse och odlingsmark
20 Bredåker	Sekundär	Bebyggelse och odlingsmark

Figur 3. Tabellen visar indelningen av Gamla Uppsala (se figur 4).

Under vendeltid genomgår Gamla Uppsala en omfattande monumentalisering som innebar att i synnerhet åsens topografi förändrades i och med byggnationen av de stora högarna och de terrasslagda husen norr om kyrkan (Ljungkvist 2013). Topografien förändrades ytterligare under tidig medeltid då domkyrkobyggnationen ledde till ytterligare omstöpningar av landskapet. Sedan 1700-talet har landskapet blivit betydligt torrare genom utdikningar och från sent 1800-tal har stora delar av åspartierna samt relaterade gravfält grävts bort i samband med grustäkt. Landskapet har med andra ord genomgått en rad omfattande förändringar som började med geologiska och hydrografiskt relaterade omvandlingar till stora mänskliga avtryck/ingrepp från järnåldern till våra dagar. Under historisk tid var Gamla Uppsala Upplands största by och omfattade drygt 500 hektar mark. Gamla Uppsala definieras här som den historiska byns ägoområde, samt de under yngre järnålder utbrutna byarna Myrby och Nyby (Rahmqvist 1986, s. 267f). Till detta kommer också de sekundära byarna Husby och Bredåker (Arwidsson 1948, s. 38f; Frölund & Schütz 2007, s. 9ff). För att underlätta en orientering av Gamla Uppsala har en indelning av Gamla Uppsala gjorts (se figur 3-4). Indelningen utgår från de olika ägor och markslag som finns i det äldre kartmaterialet, anpassade till dagens gränser.

Delområde 1 utgörs av Gamla Uppsala kyrkogård med en bogårdsmur som uppförts under 1300- eller 1400-talet (Carlsson *et al* 2010). Kungsgården, dvs. bebyggelseläget med omgivning för de under 1500–1600 talen fyra kungsgårdarna utgör delområde 2 (Rahmqvist 1986, s. 256ff). Nummer 3 består av Kyrkbyn som under 1500- och 1600-talen heter Gamla Uppsala (ibid:258). Delområde 4–6 är bebyggelselägena för respektive Präst-, Klockare- och Backegårdarna (ibid:258f). Delområde 7–10 är Gamla Uppsalas huvudsakliga åkermark fördelat på fyra gårderna, som till stora delar fortfarande utgör åker; Stora, Lilla, Norra och Östra gårderna (ibid:256ff). Lötgården (11) är troligen en utflyttad gård från Gamla Uppsala by under 1500/1600 talen (ibid:264). Nummer 12 är Högåsen, dess begränsning följer gravfältet (fornlämning Uppsala 123:1) som var betesmark och sett till markanvändningen hör samman med Löten. Kronoparken (13) är Gamla Uppsalas del av skogen Örlösan. Byängen (14) är Gamla Uppsalas äng som var en del av en vidsträckt sidvallsäng utmed ån Samnan; ängen omvandlades till åker under 1800-talet. Faxan, nummer 15, är namnet på ett område norr om Fyrisån som huvudsakligen består av ängsmark. Nummer 16 är Löten, Gamla Uppsalas del av en utmed Fyrisån vidsträckt betesmark. Delområde 17–20 är de avgärda och sekundära byarna Nyby, Myrby, Husby och Bredåker.

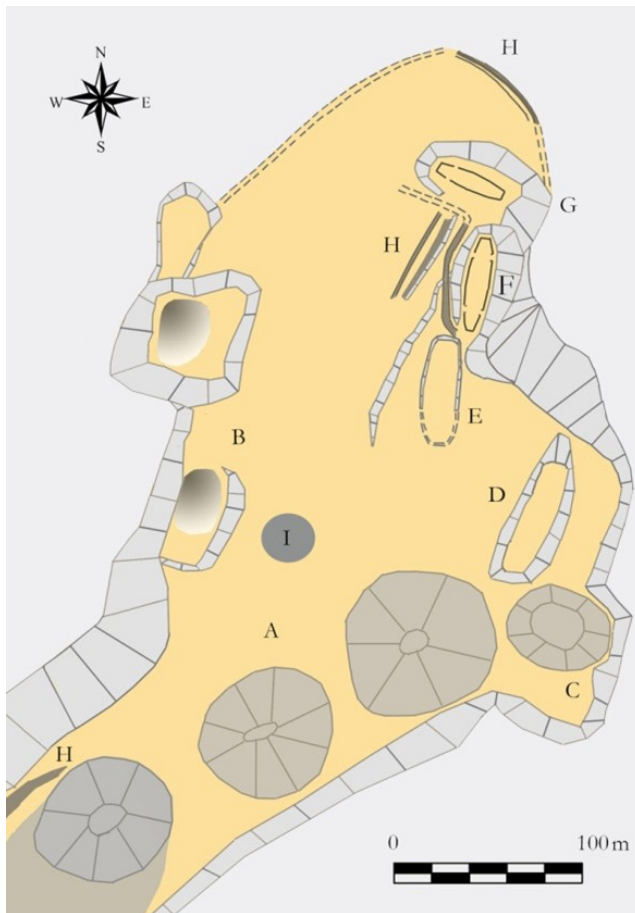
Figur 4. Gamla Uppsalas delområden (se figur 3). Skala 1:30 000.

Fornlämningsmiljö och kunskapsläge

Under det senaste årtiondet har kunskapen om Gamla Uppsalas olika skeden reviderats markant av en rad mindre och stora undersökningar, företrädesvis i de östra delarna av den gamla byns territorium. Vissa av områdets östra delar verkar utnyttjas intensivt från bronsåldern, en period från vilken det arkeologiska materialet inte bara inkluderar lösfynd och skärvtenshögar, utan även boplatstyror och gravar (Frölund & Göthberg 2013, s. 10). Tillsammans med paleoekologisk information visar det att landhöjningen inte riktigt har haft det förlopp man tidigare antagit; från och med äldre bronsålder har nivåerna från 20 m över havet varit frilagda och en agrarekonomisk närvaro börjar då befästa sig i området (Frölund & Schütz 2007, s. 250ff). Under den yngre bronsåldern visar lämningarna tydligare spår av djurhållning, odling av korn och vete samt specialiserat bronsantverk och begravningar (Frölund och Schütz 2007). De hitintills insamlade och sammanställda data pekar mot en långsam men kontinuerlig utvidgning av landskapet sker under äldre och mellersta bronsålder, som sedan följs av en kraftig agrar expansion under yngre bronsålder (Frölund & Göthberg 2013, s. 16). Från äldre järnålder finns dock endast ett fåtal synliga lämningar i Gamla Uppsala, men stora bosättningar gömmer sig under markytan. Större boplatser har bland annat undersökts vid Bredåker, Lövestaholm och Berget, vilka samtliga ligger inom den historiska byns inägomark (i figur 4 ligger de inom delområdena 20, 10 och 7 respektive). Dessa boplatser framträder under förromersk järnålder och har från perioden romersk järnålder avsevärt fler lämningar. Sammantaget ser man spår efter en kraftig expansion av bebyggelse i Gamla Uppsalas centrala delar under den senare delen av romersk järnålder. De lägre belägna bosättningarna vid Berget och Bredåker upphör under yngre romersk järnålder då också den låglänta bebyggelsen vid Lövestaholm minskar kraftigt (Frölund & Göthberg 2013, s. 17ff). Lämningar från framförallt romersk järnålder finns även mer centralt i Gamla Uppsala, vid kyrkan och norr om kungsgårdsplatåerna (Frölund & Göthberg 2013, s. 17).

Sammanlagt pekar ansamlad arkeologisk data på en utbredd bebyggelse under äldre järnålder. Det stora bosättningskomplexet från romersk järnålder genomgick flera förändringar under folkvandringstid. De låglänta boplatserna börjar överges redan under romersk järnålder och under folkvandringstid övergavs till största delen även bebyggelsen på höjdlägena. Under tidig vendeltid fanns bara enstaka bebyggelser kvar av boplatser vid Bredåker, Berget, Lövestaholm, Stora Lötgården (en främst folkvandringstida bebyggelse) och Gamla Uppsala skola (där lämningar ligger i romersk järnålder och folkvandringstid). Både Stora Lötgården och skolan ligger inom delområde 10, i dess nordvästra respektive sydvästra hörn (se figur 4). Vid vendeltidens mitt hade troligtvis samtliga av dessa bebyggelser upphört, en kontrast till de omfattande lämningarna som istället står att finna från denna tid i de centrala delarna av Gamla Uppsala; runt kyrkan och kungsgårdsplatåerna (Frölund och Göthberg 2013, s. 21f).

Idag pekar det samlade arkeologiska materialet på att en förändring av kungsgårdskomplexet börjar ske under tidig vendeltid. Från denna tid kan vi urskilja en medveten strategi att monumentalisera området, (Ljungkvist 2013, s. 54; Ljungkvist & Frölund 2015). Gravfältets monumentalitet förstärks genom byggnationer och påbyggnader av gravhögar under minst en hundraårsperiod (Ljungkvist 2013, s. 36, 50). Inte bara gravar har bidragit till en förstärkt monumentalitet. Terrasserna runt kyrkan är tydliga exempel på en genomgående omformning av bebyggelsen under tidig vendeltid. De s.k. norra och södra Kungsgårdsterrasserna norr om kyrkan är de i dagsläget mest framträdande gårdsstrukturerna. Liksom kungshögarna är de byggda på redan naturliga höjdparter för att skapa upphöjda fundament till hus. Dessa har undersökts vid en rad tillfällen, framförallt under 1990-talet och senast inom ramen för detta projekt, *Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum*. (Ljungkvist 2013, s. 53f; Ljungkvist & Frölund 2015). Under vendeltid byggs även en stenlagd väg eller palissad i åkermarken norr om norra kungsgårdsplatån som kan anses ha monumental karaktär (Alström & Duczko 1993, 1996).

Figur 5. Kända och troligtvis kända större beståndsdelar i 600-talets kungsgårdskomplex. Samtliga är belägna på en höjdplatå som överblickar resten av Gamla Uppsala. Skala 1:4 000.

- A. Uppsala högar.
- B. Prästgårdens två kända gravfält.
- C. Tingshögen.
- D. Östra terrassen.
- E. Husterrass under dagens klockstapel.
- F. Södra Kungsgårdsterrassen.
- G. Norra Kungsgårdsterrassen.
- H. Vägar/vallar/stenkonstruktioner med delvis hypotetisk (streckad) utbredning.

Inom det omfattande arkeologiska projektet inför Trafikverkets ombyggnad av järnvägen (OKB), upptäcktes under 2013 nya monumentala lämningar i Gamla Uppsala. Monumentet bestod av två rader av stora stolphål med ett mellanrum om cirka 6 m från varandra (figur 6; Jörpeland et al 2013, s. 278).

Kortfattat kan det konstateras att sammanställda äldre resultat i kombination med nya undersökningar, genererat en allt bättre bild av kungsgårdsområdets transformationer och strukturer under olika faser. För närvarande är vendeltiden med dess starka monumentalisering den mest manifesterade perioden. Vikingatidens strukturer är fortfarande diffusa och det saknas distinkta spår av en storgård motsvarande den vendeltida. Det finns emellertid flera tecken på att området genomgår en reglering under sent 700-tal, vilket representeras av flera parallellt placerade diken. Folkvandringstiden och yngre romersk järnålder visar sig vara en fas som likt vikingatiden finns spridd över stora delar av området men gravar från perioden saknas liksom större strukturer som kan konkretiseras. Vad gäller medeltiden kan vi nu börja urskilja delar av den profana bebyggelsen. Stora frågetecken återstår exempelvis kring var den tidiga medeltidens kungsgård och ärkebiskopsgården respektive 1400–1500-talets kungsgård var belägna. Det är också osäkert när medeltidens kungsgård demonteras under sen medeltid–tidigmodern tid.

Figur 6. Karta över Gamla Uppsala som visar de nyfunna stolpradernas utsträckning. Skala 1:10 000. (Efter Jörpeland et al 2013, s. 278.)

Historiska uppgifter och äldre lantmäterikartor

Platserna låg under historisk tid mellan bebyggda ytor (figur 7). Sänkan i "Offerlunden" finns intressant nog bara markerad som en topografiskt avvikande yta på en karta av Olof Rudbeck år 1679¹ (se figur 7). På övriga historiska kartor, till och med på den detaljrika Truls Arnidssons år 1709 är den inte markerad. På lagaskifteskartan skruvs den som gräslinda till Prästgården. På Truls Arnidsson karta är ytan inte hägnad till skillnad från ytan österom (invid Östhögen) som på laga skifteskartan nämns: *åker i tomten, djup mylla*. Att "Offerlunden" inte uppodlats kan bero på den terrängens lutning, men detta har inte markerats på kartorna. Ytan bebyggs inte när området bebyggelseförtätas efter cirka 1680 (figur 7). Ca 100 m SV om "Offerlunden" finns platsen för den s. k. Urdals brunn (Uppsala 262:1) som undersöktes år 1911 (Olsson 1911). Östra terrassen verkar enligt kartor from 1600-talet vara ett obebyggt område. Den ligger i en delvis småkuperad gränsszon mellan kyrkogården och den östliga bybebyggelsen. På laga skifteskartan nämns den som *höglänt sandbacke* till Kungsgården nr. 1. Hålvägen över Östra terrassen kan knytas till markerade stigar och hägnadsgränser på 1709- och 1858 års kartor och till en möjlig stig mellan hägnader och Tingshögen (figur 8). När restaurang Odinsborg byggs 1899, förändras landskapet och kopplingen mellan hålvägen och äldre stigar upphör.

¹ Enligt Alkarp (2009, s. 181) identifierade Rudbeck offerlunden, altarställen och offerbrunnen (Blota brunn) som delar av Uppsalatemplets tempelgård. Vi har uppfattat "Offerlunden" som den sedan slutet av 1600-talet använda beteckningen på ett i övrigt inte närmare preciserat område mellan kyrkans västra bogårdsmur och prästgårdens mangårdsbyggnad och ladugård (figur 7, Arnidssons karta, littera 1).

Figur 7. Tre kartutsnitt över de aktuella undersökningsytornas placering i avgränsade och beskrivna ytor på laga skifteskartan.

1. "Offerlunden".
2. Östra terrassen.

Ovan t.v. karta beställd av Olof Rudbeck 1679 (från Lindqvist 1936, pl. 15). Ovan t.h. laga skifteskartan från 1858. Underst Truls Arnidssons karta från 1709. Gränser på kartorna från 1679 och 1709 är ungefärliga.

På Olof Rudbecks karta har denne intressant nog ritat in två möjliga gravhögar N om Tingshögen. Möjligen har Rudbeck eller kanske snarare tecknaren, tolkat hålvägen som en avdelare mellan två högar.

Figur 8. Detalj av Truls Arnidssons karta från 1709. Prickad linje anger hålvägen på Östra terrassen samt dess förmodade sträckning söderut. Notera relationen till den intilliggande högen (rödbrun cirkel) och till bogårdsmurens södra stiglucka.

Målsättning och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att bygga på den översiktliga bilden av Kungsgårdskomplexets olika faser – genom att undersöka nyckelytor. Eftersom det är orealistiskt att gräva ut stora delar av området är en rimligare strategi att långsiktigt och metodiskt utreda karaktären på viktiga ytor. Ett av de eftersträlvade målen med 2013 års undersökning var att undersöka en möjlig rituell yta, den så kallade ”Offerlunden” eftersom Gamla Uppsala mer än någon annan plats förknippats med förkristen religion. Tidigare undersökningar inom Kungsgårdsområdet har påvisat möjliga rituella benedponeringar inom härdområden och även nedbränningen av hallen på den södra kungsgårdsplatån kan relateras till rituella aktiviteter (Göthberg 2008). Från Kungsgårdsområdet saknas emellertid helt amuletter i metall eller ytor med distinkta rituella inslag som mer eller mindre motsvarar fynd och strukturer från elitmiljöer i exempelvis Lunda, Ullevi, Ultuna eller Borg i Östergötland (Åqvist 2006; Andersson & Skyllberg 2008; Bäck & Hållans Stenholm 2012; Hulth, Sjöling & Ljungkvist 2013). ”Offerlunden” har tidigare undersökts av Lennart von Post men de stratigrafiska förhållandena var vid dessa tillfällen osäkra (UMF arkiv).

Specifika syften för ”Offerlunden” var att söka:

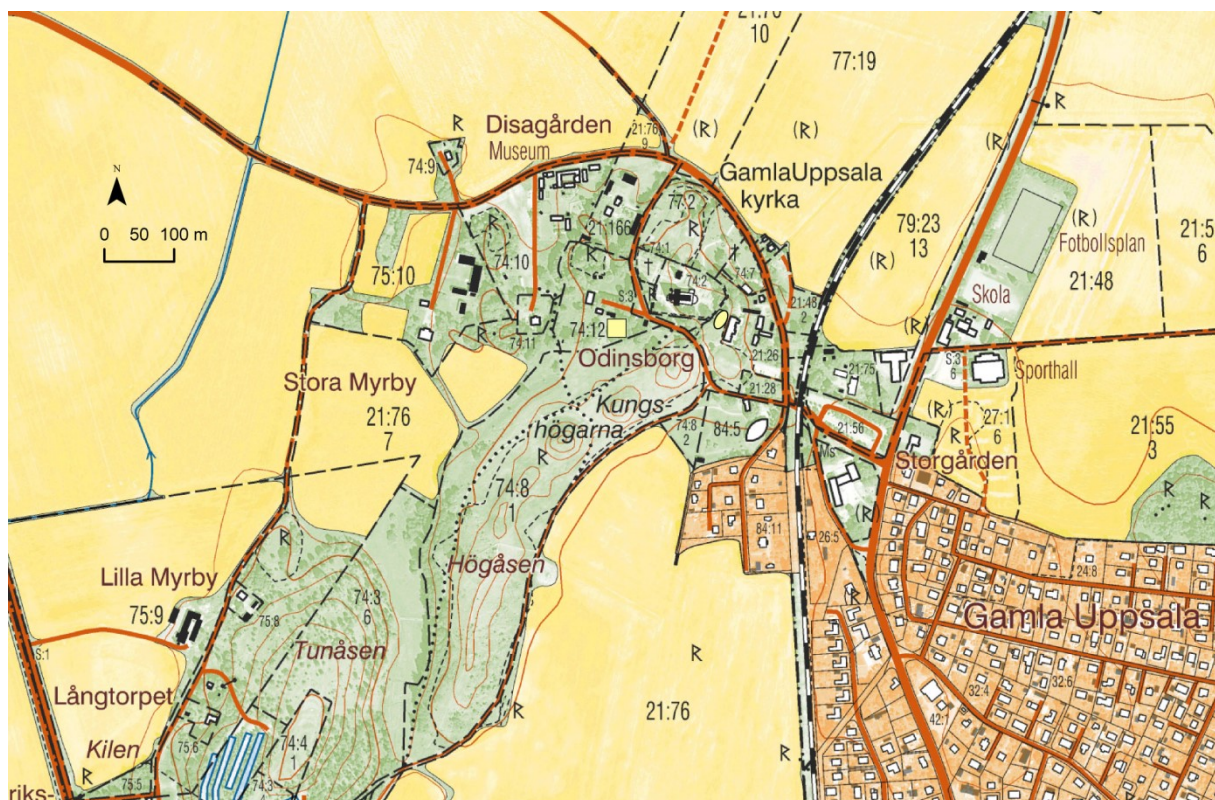
1. Utreda bevaringsförhållanden och karaktären på främst förhistoriska och medeltida lager i sänkan.
2. Utreda om benedponin från 1972 års schaktövervakning är en del av omfattande deponeringar av rituell eller mer hushållsbetonad karaktär.
3. Utreda sänkans potential för välbevarade lämningar av pollen, insekter och obrända makrofossil från olika tider. Dessa viktiga miljöindikatorer har hittills varit svåra att återfinna i Gamla Uppsala.

Det andra av målen för undersökningen var att undersöka höjdpartiet mellan Gamla Uppsala kyrka och Odinsborg, strax norr om Tingshögen. Höjdpartiet, här kallat *Östra terrassen*, är avlångt och har en hög placerad något söder om platåns mitt (Uppsala 123:1, hög nr. 10). Den södra halvan av terrassen ingår Uppsala 123:1 (Högåsengravfältet) medan den norra slybevuxna delen ingår i Uppsala 596:1.

Specifika syften för ytan i norra delen av Östra terrassen var att söka:

1. Utreda den stratigrafiska relationen mellan högen och underliggande lager samt om möjligt datera såväl material från högmantel och underliggande lager.
2. Utreda om höjden är en husterrass och om den rymmer spår av byggnader äldre än högen.
3. Utreda om höjden rymmer en komplicerad stratigrafi i form av flera överlagrande hus från många tidsperioder och kraftiga påförda fundamentalslager, eller om det rör sig om naturligt avsatta lager strax under dagens torvlager.

Undersökningens genomförande

Figur 9. Undersökningsområdet vid "Offerlunden" och Östra terrassen visad med gul kvadrat respektive gul oval markering. Skala 1:10 000. Fastighetskartan.

Metod

I "Offerlunden" avtorvades och grävdes samtliga schakt för hand. Torv och massor förvarades under mellantiden på presenning, med separering av torv från jordmassor. Då väderleken var torr vattnades torven ett par gånger under undersökningsperioden. Efter avslutad undersökning täcktes schaktbotten med fiberduk, varefter schaktet återfylldes med grästorven överst. Påträffade lager grävdes med *single context*-metod ned till steril nivå. Ett par större kvadratiska och rektangulära schakt (5 respektive 3,3 m² stora) grävdes i sänkan för att tolka eventuella förhistoriska lager och deponeringar i plan. Ytterligare ett schakt (1,7 m² stort), beläget 12 m öster om de två större schakten, grävdes som referens.

På Östra terrassen avtorvades och grävdes schaktet för hand. Torv och massor förvarades under grävtiden på presenning, med separering av torv från jordmassor. Då väderleken var torr vattnades torven ett par gånger under undersökningsperioden. Efter avslutad undersökning täcktes schaktbotten med fiberduk, varefter schaktet återfylldes och grästorven placerades på toppen. Senvåren 2014 hade växtligheten återhämtat sig fullständigt. Ytan lagergrävdes med *single context*-metod, ned till ett djup där frågeställningen om ett möjligt platåhus kunde bli möjlig. Inom denna yta grävdes sammanlagt 4,8 m² djupare provgropar för att få en närmare förståelse av höjdpartiets stratigrafi samt för provtagning. Först togs ett rektangulärt schakt upp om 18 m², där strukturerna noggrant rensades fram för att möjliggöra en noggrann plandokumentation, som av erfarenhet från tidigare undersökta terrasser ger mycket god information. Av de fåtal

anläggningar som framkom undersöktes samtliga. Sista veckan förlängdes schaktet nedför slänten åt OSO på sammanlagt 2 m². Kulturlager grävdes i sin helhet främst med skårslev men också med spade, och beroende på karaktär och fyndfrekvens sällades massorna i varierande omfattning. Samtliga anläggningar sällades och från de flesta anläggningar och distinkta lager togs makroprover.

Dokumentation

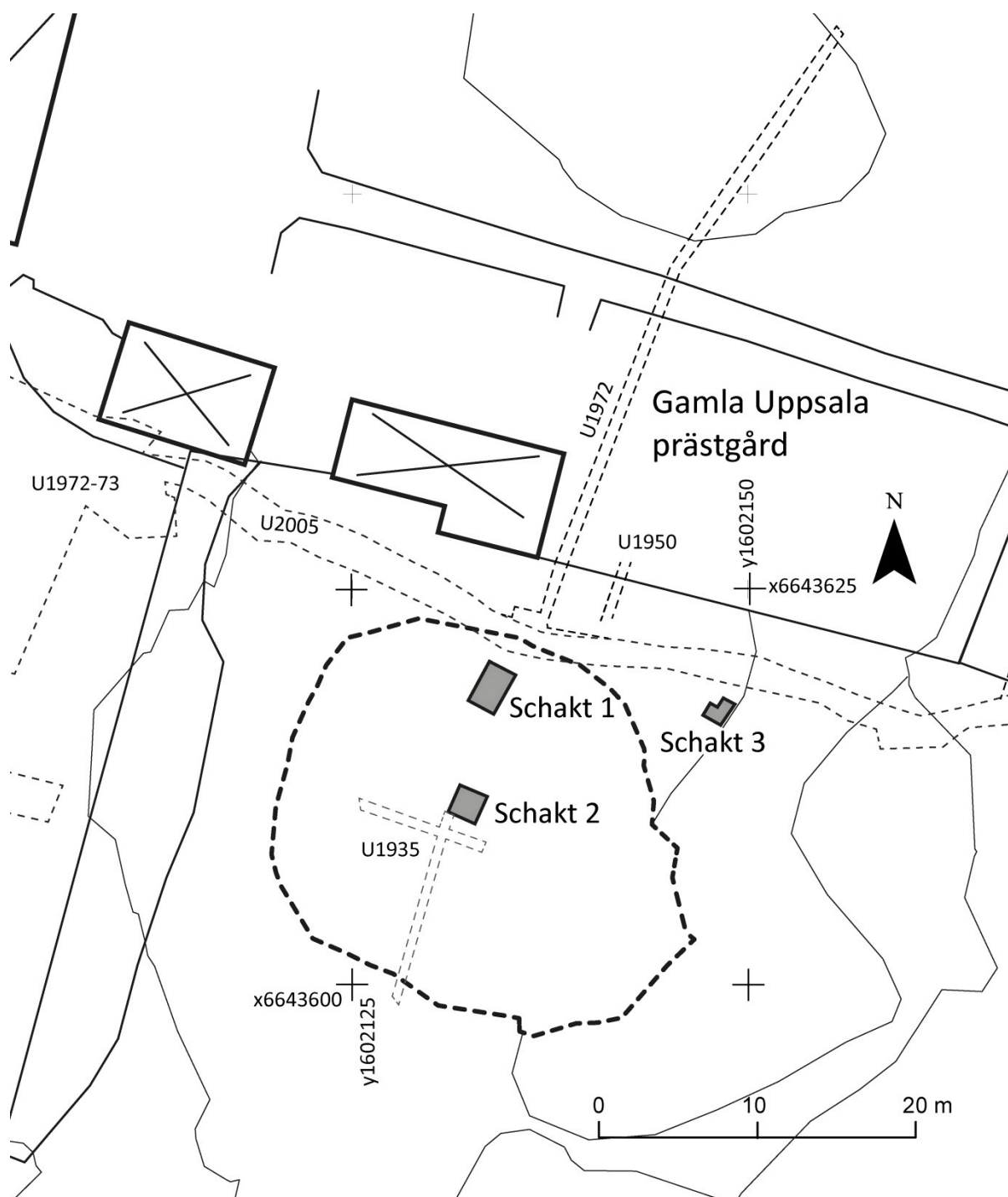
All plandokumentation samt lägesbestämning av fynd och prover utfördes med GPRS, för registrering och vidare bearbetning i dokumentationsprogrammet Intrasis. De arkeologiska objekten beskrevs i fält på anpassade kontextblanketter, som sedan registrerades och fördes in i Intrasis. För att komplettera plandokumentationen användes lodfotografering och snedbildsfotografering flitigt. Snedbildsfotografering togs även i syfte att skapa 3D-modeller av schakten i programmet Agisoft. Sektioner av arkeologiska objekt och schaktkanter dokumenterades och ritades på ritfilm i skala 1:20, som sedan digitaliserades.

Analyser

Sammanlagt fem ¹⁴C-analyser skickades in på analys för att utröna de kronologiska relationerna i användandet av terrassen och samt användandet av den härd som hittades i ”Offerlunden”. Fyra av analyserna var från obrända ben, och det femte från ett kolprov från härden (A363) i ”Offerlunden”. Analyserna utfördes av Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet.

En vedartsanatomisk analys gjordes för att fastställa vilket eller vilka trädslag som fanns i härden och för att få en egenålder på samma trädslag innan urval av material för ¹⁴C-analys. Dessutom bidrar vedartsanalysen till en långsiktig strategi att samla in material för forskning om utnyttjandet av material för bränsle och konstruktioner i Uppsalaregionen. Skillnader i virkesval kan spegla andra motiv än rent funktionella och tekniska. Den vedartsanatomiska analysen utfördes av Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating.

Undersökningen av "Offerlunden"

Figur 10. Schakt 1-3 i "Offerlundens" sänka. Sänkan markerad med kraftigare streckad linje. Tunna streckade linjer markerar schakt från tidigare undersökningar. U1935 är hämtad från Saers 1972 men är i övrigt inte kommenterad där. U1950 är Sten Florins undersökning (Florin 1950), U1972 (Saers 1972), U1972-73 med båtgravarna (Nordahl 2001) och U2005 (Göthberg 2008). Skala 1:400.

En tydligt rituell yta med upprepade deponeringar har inte påträffats i Kungsgårdsområdet, ett område som historiskt och mytologiskt förknippats med den hedniska kult som enligt Adam av

Bremen fanns före kristendomens införande. Adam av Bremen skriver om flera rituella element som tillhör den hedniska kultplatsen i Gamla Uppsala, där det gyllene templet är det mest omtalade och ifrågasatta. Men han nämner också en helig lund där offren hängdes, ett specifikt heligt träd och en källa där det hedniska folket brukade offra (Sundqvist 2013). Namnet ”Offerlund” har använts sedan 1600-talet på ytan väster om Gamla Uppsala kyrkas bogårdsmur (Rudbeck 1679). Sänkan är drygt 30 m i diameter och omkring två m lägre än omgivande terräng.

Figur 11. Fotografi år 1926 som visar den då vattenfyllda sänkan, omgiven av konservburkar mm. Foto: Museum Gustavianum.

År 1921 lät Riksantikvarieämbetet stadsgeologen Lennart von Post undersöka området. Undersökningen visade naturliga insänkningar klädda med lerlager (Lindqvist 1924). 1950 gjorde Sten Florin en geologisk undersökning ett stycke N om sänkan (Florin 1950). Vid en schaktningsövervakning år 1972 (Saers 1972) påträffades en koncentration av ben stratigrafiskt under medeltida eller yngre lager. En preliminär osteologisk bestämning av Emma Sjöling, SAU visar att benen främst utgörs av kraniedelar och extremiteter från fler än en ung gris. Tyvärr var det inte möjligt att ¹⁴C-datera benen. På plankartan från Saers undersökning 1972 finns ett korsformat schakt betecknat ”Läge för schakt 1935”. Tyvärr finns inga ytterligare uppgifter om vem som grävde schaktet eller för vilket syfte (se A170, schakt 2). Det skulle kunna vara von Posts undersökning från 1921.

Undersökningen vid ”Offerlund” hade, som ovan nämnts, ett trefaldigt syfte. För det första skulle det utredas om ovan nämnda bendeponi var en del av deponeringar av antingen rituell eller av mer hushållsbetonad karaktär. För det andra skulle den ca 30 m vida sänkans bevaringsförhållanden och lagerkaraktär utredas. För det tredje skulle sänkans potential för välbevarade miljöindikatorer som pollen, insekter och obrända makrofossil från olika tider utredas. Det gällde särskilt perioder efter ca 500 e.Kr. som hittills varit svåra att finna i området (Eriksson 1996).

A	Schakt	Typ	Storlek; djup	Disposition	Handling	Fas	Figur	Prov
111	1	Marklager: Grästorv	2,8x1,8; 0,1	Primär	Brukning	A	9	
161	1	Marklager: Matjord	1,8x1,8; 0,15	Primär	Brukning	A	9	
170	1	Äldre schakt	2,5x1,2; 0,3	Tertiär	Destruktion	B	9;10;17	
331	1	Lager	2,3x0,7; 0,25	Tertiär	Konstruktion	C	9;10;17	
332	1	Lager	2,5x0,6; 0,3	Tertiär	Konstruktion	C	9;10;17	
333	1	Lager	1,8x0,5; 0,3	Tertiär	Konstruktion	C	9;10;17	
362	1	Lager	2,3x0,7; 0,05	Tertiär	Konstruktion	C	9	
116	2	Grästorv	1,8x1,8; 0,1	Primär	Brukning	A	11;13	
117	2	Matjord	1,8x1,8; 0,1	Primär	Brukning	A	11;13	
160	2	Lager m sten	1,8x1,8; 0,41	Sekundär	Destruktion	C/D	1;11;12;13;17	
363	2	Hård	1,47x0,48; 0,2	Primär	Konstruktion	F	1;11;12;13;17	
372	2	Fyllning	1,47x0,48; 0,2	Primär	Brukning	F	1;11;12;13;17	8
184	1-2	Orörd undergrund	-	Primär	-	Naturlig	9;11;13	
658	3	Grästorv	1,6x1,3; 0,1	Primär	Brukning	C	14	
659	3	Matjord	1,6x1,3; 0,25	Primär	Brukning	C	14;15;17	
660	3	Golvlager/gårdsyta	1,3x1,3; 0,12	Primär	Brukning	F	14;15;17	
2569	3	Stolphål	0,64x0,36; 0,6	Primär	Konstruktion	F	14;15;17	
2579	3	Fyllning	0,64x0,36; 0,6	Sekundär	Destruktion	F	14	

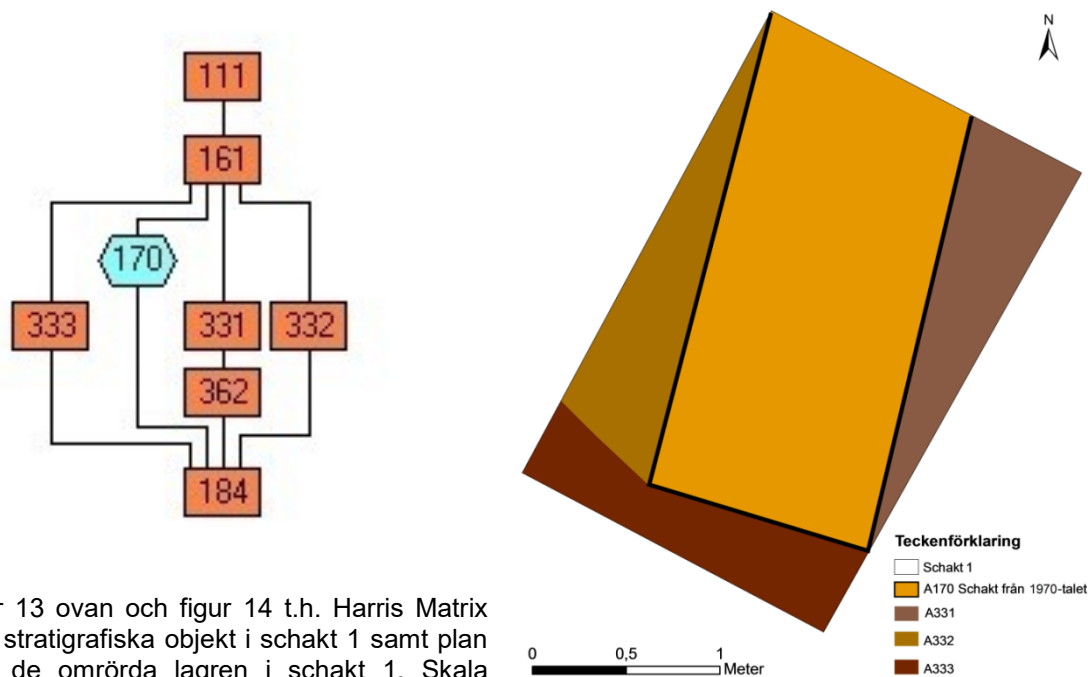
Figur 12. Tabell stratigrafiska objekt i "Offerlunden".

Schakt 1

Schakt 1 (5 m²) placerades längs den norra sluttningen av sänkan i riktning NNO–SSV. De stratigrafiskt yngsta lämningarna bestod här av ett 0,15 m tjockt lager av mörkbrun, lucker, sandig matjord (A161) direkt under grästorven (A111). Direkt under matjorden kunde konturerna av ett långsmalt 1,2 m brett äldre schakt med riktning N–S riktning anas. Detta schakt (A170) hade grävts ned till steril nivå och fyllts igen med de uppgrävda massorna, vilket sågs som ett omrört lager av ljusbrun-grå lucker sand. A170 omgavs på tre sidor (Ö-V-S) av likartade lager (A331-333). Det rör sig troligen om samma lager. De bestod av brun-mörkbrun kompakt sand med omkastad deposition. Under A331 (Ö om A170) skiftade den mörkbruna sanden succesivt till gråbrun sandig silt. Den dokumenterades därför som ett eget lager (A362), men är troligen en skiftning av A331.

Fynd

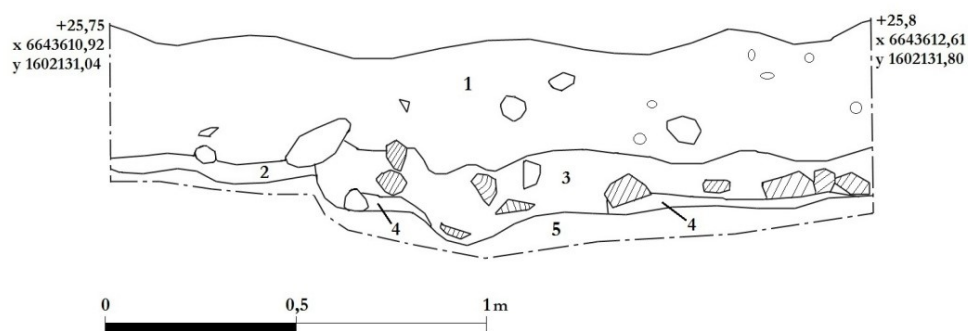
Fynden som samlades in från de olika kontexterna var av mycket blandad och sentida karaktär (1800–1900 tal) i form av tegelkross, glas och korroderade järnföremål samt förvånande nog även en medeltida ringsölja funnen (F32, se bilaga) i matjorden (A161). I samtliga lager hittades fynden både vertikalt och horisontellt vilket antyder att lagren är omrörda. I A170 hittades ett kantstött krucifix av 1600-talstyp samt skårvor av yngre rödgods och stengods (F47, F46). I de omkringliggande fyndförande lagren (A333, A362) ger fynden en liknande omrörd karaktär. I A333 påträffades ett fragment av en brodd från troligen yngre järnålder och en hästkosöm från historisk tid intill varandra (F45).

Figur 13 ovan och figur 14 t.h. Harris Matrix över stratigrafiska objekt i schakt 1 samt plan över de omrörda lagren i schakt 1. Skala 1:40.

Schakt 2

Schakt 2 placerades i sänkans djupaste del (3,3 m²) och var 0,4–0,5 m djupt mellan grästorv och undergrund. De stratigrafiskt yngsta lagren utgjordes av grästorv (A116) och därunder matjord (A117), ett 0,1 m tjockt lager bestående av sandblandat grus med ställvisa inslag av lera. I botten framkom större stenar tillhörande ett ljusbrunt lager av grus och lera (A160). Detta lager var inte tydligt avgränsat mot A117. Under A160 framkom en härd i schaktets N hörn (A363, fyllning A372). Härden sträckte sig in schaktkanten både åt N och V och var nedgrävd i den naturliga undergrunden (A184). Ett kolprov från härden togs för analys.

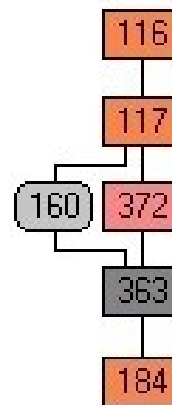
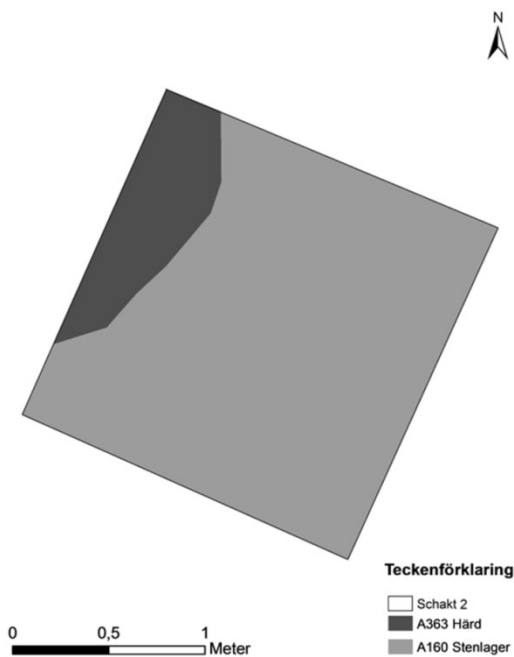

1. A116-117. Grästorv och matjord. Sandigt grus m inslag av lera.
2. A160. Ljusbrun-gråbrun lerig silt, rikligt m sten.
3. A372. Fyllning i härd A363, rikligt m kol/sot.
4. Kollins, botten av härd A363.
5. A184. Åssand, varvig sand. Orörd undergrund.

Figur 15. Sektion längs den VNV schaktkanten i schakt 2. Skala 1:20.

Fynd

Fyndmaterialet från schakt 2 var av blandad karaktär. I grästorv och matjord fanns rikligt med glas (1900-tal), porslin, enstaka plastbitar, brända/obrända ben (bl.a. från häst & ko), taktegel och korroderade järnföremål. Ett 5-öresmynt från 1899 framkom i lager A160 (F41, Oscar II). I samma lager förekom rikligt med djurben samt tegelbitar, slagg, glas och glaserad keramik av yngre typ.

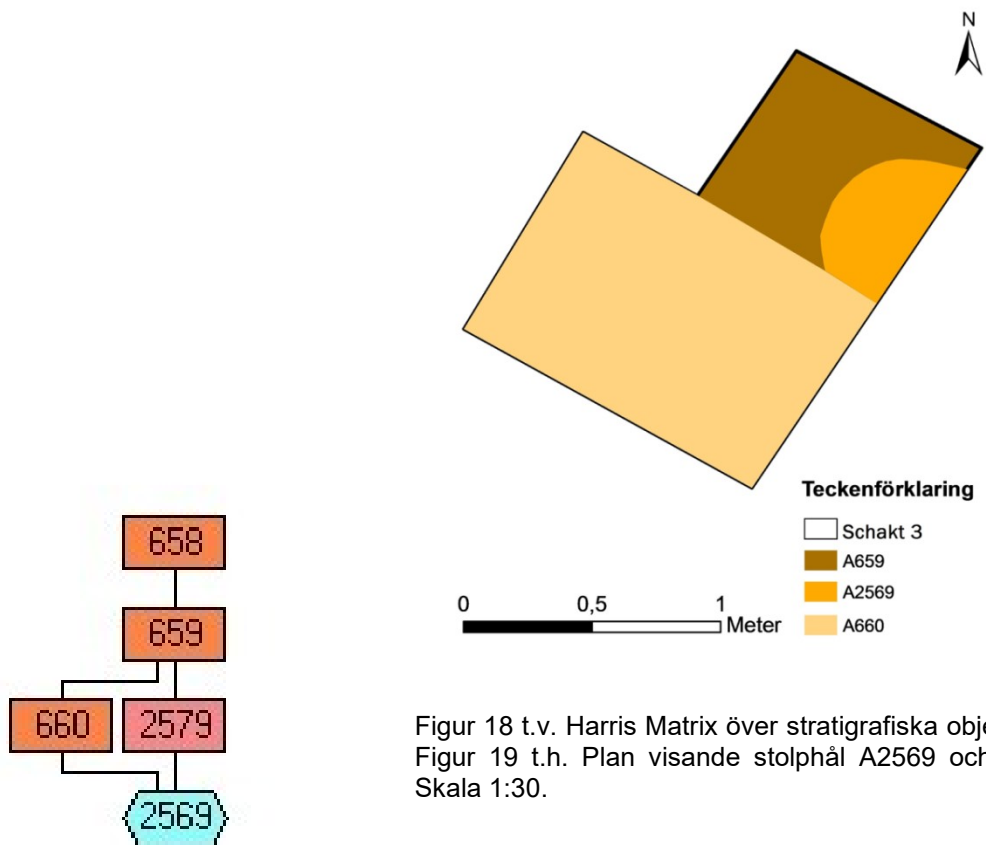
Figur 16 t.v. och figur 17 ovan. Plan över hård och stenlager i schakt 2 samt Harris Matrix över de stratigrafiska objekten i schakt 2. Skala 1:40.

Schakt 3

Högre upp i terrängen, ca 12 m rakt Ö om schakt 1, togs ett tredje schakt upp som en stratigrafisk referens till schakt 1-2. Schakt 3 var 1,7 m² och placerat i NNO-SSV riktning. De stratigrafiskt yngsta delarna var här grästorv (A658) och matjord (A658-659, 0,34 m tj) och innehöll något äldre fynd än motsvarande lager i schakt 1-2. Därunder framkom i schaktets Ö och S del ett 0,1 m tjockt lager av hårt trampad silt med inslag av sten (A660). Lagret tolkas på grund sin sammansättning som ett golvlager eller en gårdsplan. I schaktets Ö del var inslaget av sten mindre och här fanns delar av ett stolphål med sekundär fyllning (A2569/2579). Troligtvis hör stolphålet och golvlager/gårdsytan till samma konstruktion.

Fynd

I matjorden hittades en tegelsten, olika järnföremål och ben (F22, F28-31). Den sammanlagda bilden av fyndmaterialet antyder att lagret är omrört, och att de yngsta fynden troligen är från 1800-talet eller tidigt 1900-tal. Inga yngre fynd hittades i det underliggande golvlager/gårdsplanen och stolphålet, som antas vara förhistoriska.

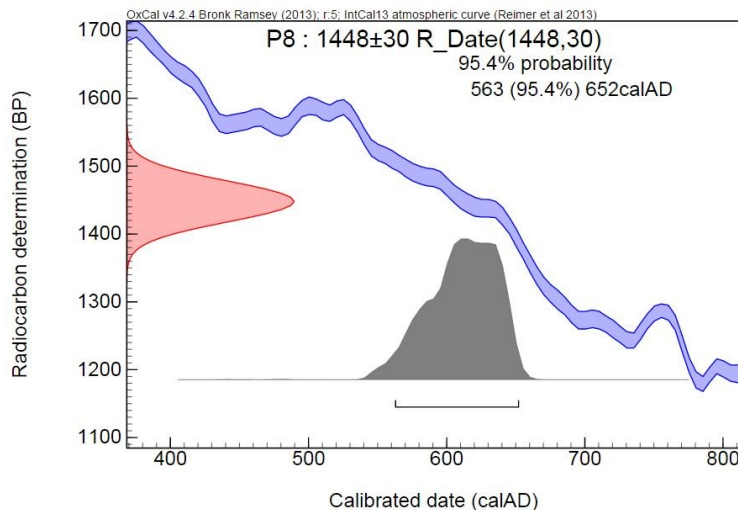
Figur 18 t.v. Harris Matrix över stratigrafiska objekt i schakt 3.
 Figur 19 t.h. Plan visande stolphål A2569 och lager A660.
 Skala 1:30.

Analyser

Figur 20. Hård A363 i schakt 2 under framrening. Foto fr. NV: John Ljungkvist.

Från hård A363 i schakt 2, skickades ett prov för vedartsanalys (Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating). I provet (ca 500 ml träkol) togs ett stickprov där 25 bitar träkol identifierades som tall, *Pinus silvestris*. De är sannolikt från samma stam med täta årsringar med en egenålder på maximalt 200 år. Från stickprovet lämnades en bit tall med ca 10 årsringar och en maximal egenålder på 200 år för ^{14}C -datering. Analysen gjordes av Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet. Den gav en datering till tidig vendeltid; ca 563-652 calAD (Kal 2 s 95,4%).

Figur 21. Kalibrerat värde (2 Sigma) med kalibreringskurva för kolprov från hård A363 (P8).

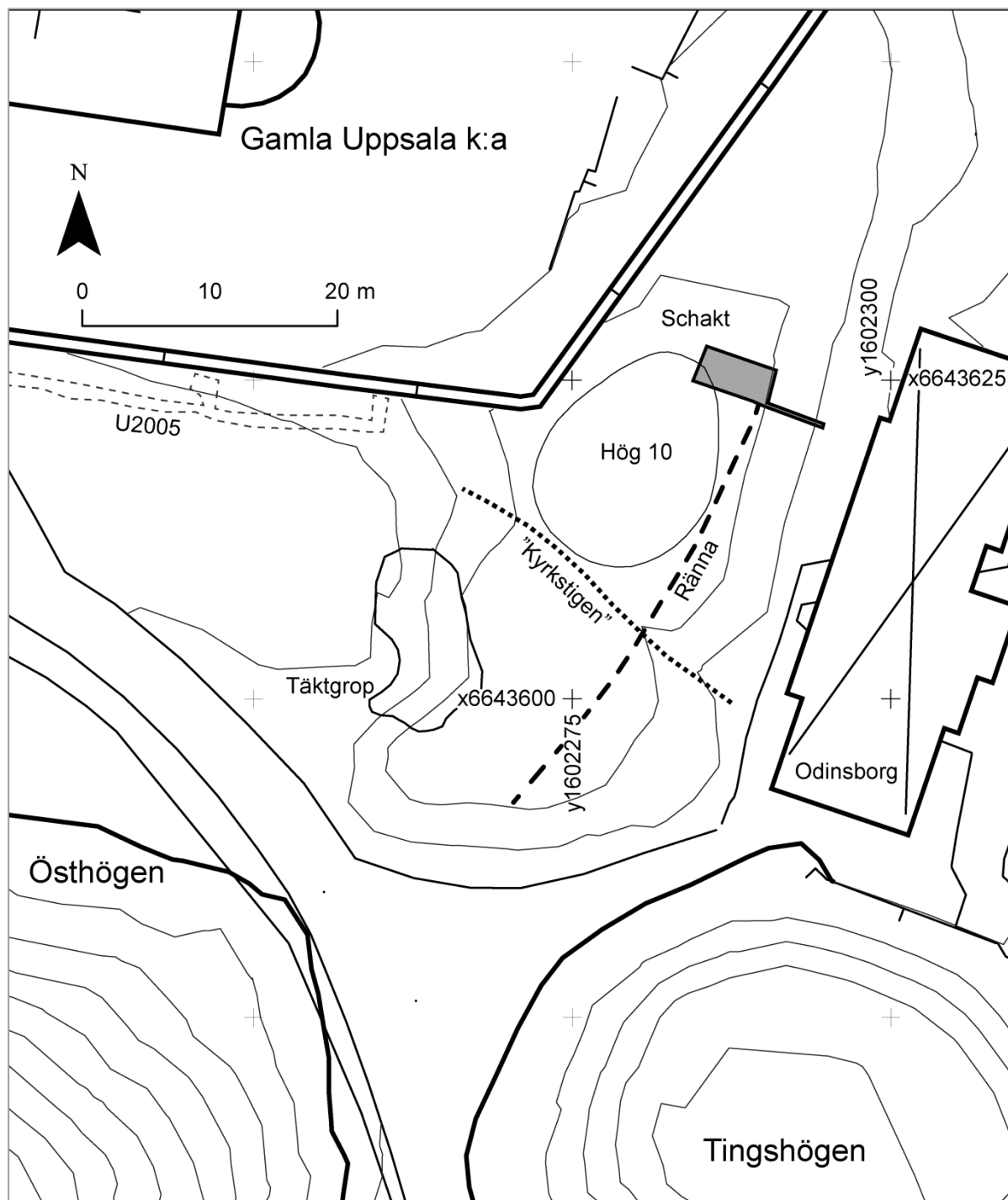
Diskussion

Undersökningen av ”Offerlunden” har visat att grävarbeten gjorts har gjorts i sänkan under 1800-talet och därför fördjupats. I sänkans lägsta parti har det grävts ned till orörd undergrund och därmed har eventuella äldre lager tagits bort. Kvar av förhistoriska händelser fanns en till vendeltid daterad härd (schakt 2). Härdens (A3636) bevarandegrad med kollager, överlagrande skärvstenslager och delar av överlagrande fyllning (A372) tyder på att utschaktningen inte varit dramatisk under historisk tid. Däremot visar de direkt under matjorden bevarade lämningarna i schakt 3 att äldre lager och anläggningar finns i ”Offerlundens” högre partier.

Försänkningen har ursprungligen varit grundare och av härden att döma inte varit vattenfylld under yngre järnålder. Från 1800-talet till 1930-talet användes sänkan till att dumpa avfall och tjänade som ankdam (se figur 11) och dumpning av avfall och massor fortsatte fram till 1970-talet. För att illustrera händelseförloppet i sänkan utifrån undersökningen har de stratigrafiska objekten fördelats på sex olika faser (A–F). Fas A motsvarar det yngsta skedet, grästov och matjord i sänkan kan med hjälp av schaktet från 1935 (A170) och fynd av plast dateras till yngre än 1972. Fas B motsvarar 1972 års långsmala schakt med omrörda massor. Fas C utgörs av fyllnadsmassor från 1800–1900 talen samt grästov och matjordslager i schakt 3 (A658, A569). Fas D motsvarar den period när sänkan används som ankdam och avfallsplats. Eventuellt hör också stenlagret (A160) i botten på schakt 2 till denna fas. Fas E motsvarar grävningarna för att fördjupa sänkan och bortgrävning av eventuella förhistoriska lager i ”Offerlundens” lägsta delar. Fas F representerar de bevarade förhistoriska lämningarna i form av den till vendeltid daterade härden och det odaterade stolphålet och golvlagret (schakt 1 respektive schakt 3). De förhistoriska lämningarna ska troligen jämföras och sättas i samband med den tidigare påträffade bebyggelsen från yngre järnålder intill sockenmuseet (Göthberg 2008, s. 76).

Omformningen av ”Offerlunden” innebär att få bevarade förhistoriska spår finns i det lägsta partiet. Med hjälp av härden går det att säga att sänkans lägsta delar använts under yngre järnålder och att sänkan vid den tiden inte varit vattenfylld. Härdens bevarandegrad kan också ses som ett tecken på att fördjupningen av sänkan inte skadat alla äldre lämningar. I sänkans yttre del visar stolphål och lager på väl bevarade äldre lämningar. Tidigare undersökningar i området (Göthberg 2008, s. 76) gör det möjligt att knyta dem till ett större område med bebyggelsespår från yngre järnålder. Det har ovan nämnts att ”Offerlunden” fördjupats under 1800/1900-tal. Då förefaller äldre markhorisonter och såväl mänskligt som naturligt ackumulerade lager ha avlägsnats från sänkans botten och till viss del på dess sidor. Frågan om sänkans ursprung kvarstår. Är det en naturlig sänka eller är den artificiell. Härdens läge och tillstånd tyder på att sänkan fanns under vendeltid eftersom den inte grävts ned genom tjocka postglaciala sediment. En förklaring kan vara att sänkan är ett resultat av en omfattande täkt av sand och grus. De massor som grävts bort före härdens anläggande bör ha använts till någon byggnation. Till exempel för Östhögen, den av Kungshögarna som ligger närmast sänkan. Högen är uppbyggd av åsmaterial, mestadels sand, dvs. samma material som fanns i sänkans botten. Östhögen har en datering till tidig vendeltid och volymen på dess mantel uppgår troligen till närmare 10 000 m³. Hypotetiskt finns det en tidsmässig och materialmässig förbindelse mellan täkter i ”Offerlunden” och Kungshögarna. Hypotesen innebär relativt kort tidsförlopp mellan täkter/högyggnande och anläggandet av härden i sänkans botten.

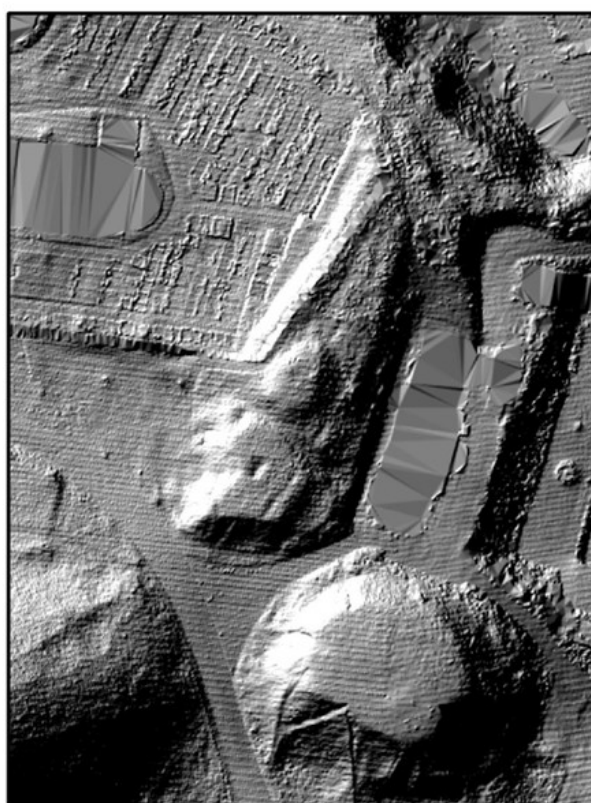
Undersökningen på Östra terrassen

Figur 22. Plan visande schaktets placering, hög 10, "Kyrkstigen", rännan och en större täktgrop vid Östra terrassen. Streckad linje visar schakt undersökning 2005 (efter Göthberg 2008 i skala 1:500).

Den östra terrassen har tidigare uppmärksamats av Wladyslaw Duczko (1997, s. 73f). Terrassen är ett markant, avlångt ca 70 x 15 stort höjdparti med en hög i den centrala delen. Den ligger delvis undanskydd mellan kyrkan och Odinsborg. Av allt att döma har kyrkans bogårdsmur

inkräktat på terrassens västra långsida som delvis ligger inne på kyrkogården. I södra och västra delen finns ytterligare täktgropar. Direkt söder om högen korsas terrassen av en hålväg, *Kyrkstigen*, som leder fram till bogårdsmurens numera rivna sydöstra stiglucka, avbildad av Peringskiöld i *Monumenta Uplandica Thiundiam* från 1710 (Johansson 1989, s. 234). Om det är en husterrass är den större än den södra Kungsgårdsterrassen, en ca 70 m lång plan yta. Högen, nr. 10 på 1935 års karta över fornlämningsområdet Gamla Uppsala, är placerad på höjdpartiets mitt och är den nordligaste karterade graven på Högåsengravfältet (Gustawsson 1949). I Gamla Uppsala Prästgårds trädgård finns ytterligare ett exempel med en hög på en terrass (Uppsala 124:1; Lindqvist 1936, s. 83). Att placera en gravhög på en husterrass kan tyckas märkligt, men är som fenomen inget ovanligt. Förseglingen av äldre hus och boplatser med gravar är ett återkommande element under förhistorien. Det har setts som tecken på en ny ägares anspråk på ett landområde eller som ett försvar av ett ifrågasatt anspråk (Hållans Stenholm 2012, s. 205, 227).

10 0 40
Meters

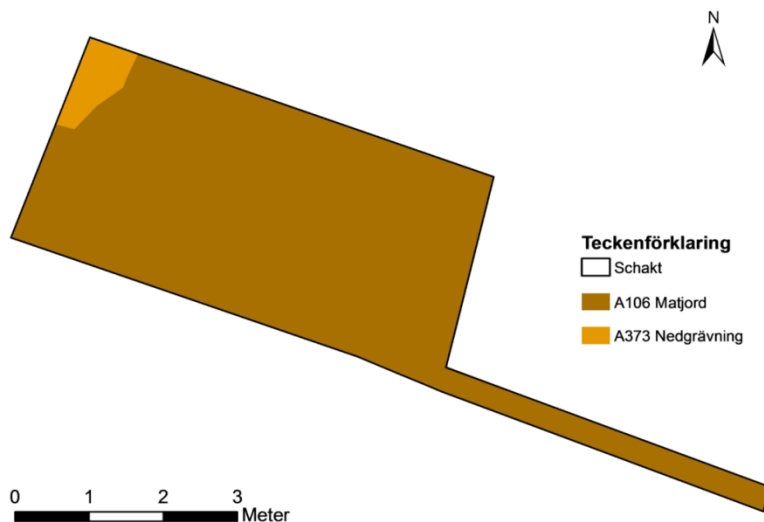
Figur 23. Lidar-baserad hill shade-bild över den aktuella ytan av Uppsala 123 belägen strax norr om Östhögen och Tingshögen (nederst i bild). Läget för kyrkan och Odinsborg syns som blanka ytor till vänster och höger om platån. På kullens mitt framträder den förmodade gravhögen. Söder om denna finns hålvägen/Kyrkstigen samt utmed östra sidan den delvis undersökta fundamentstrännan. Skala 1:1 400.

A	Typ	Storlek; djup	Disposition	Handling	Fas	Grupp	Figur	Prov
105	Marklager: Grästorv	6x3+4,7x0,34; 0,15	Primär	Brukning	A	1	21; 34; 35; 36	
106	Marklager: Matjord	6x3+4,7x0,34; 0,3	Primär	Brukning	A	1	20; 21; 34; 35; 36	
162	Högfyllning	3,16x2,55; 0,38	Tertiär	Konstruktion	G	7	28; 34; 36	
171	Högfyllning	3,77x1,9; 0,1	Tertiär	Konstruktion	G	7	28; 34; 36	
185	Fyllning	3x0,88; 0,28	Primär	Konstruktion	E	6	24; 26; 27; 36	P766
248	Marklager: ä. markyta	6x1,55; 0,1	Primär	Brukning	B	2	21; 22; 36	
249	Marklager: ä. markyta	6x1,46; 0,09	Primär	Brukning	B	2	21; 22; 36	
250	Marklager: ä. markyta	3x1,2; ca 0,1	Primär	Brukning	B	2	21; 22; 36	
251	Brukningsslager	4,78x1,6; 0,06	Primär	Brukning	D	5	25; 36	
252	Marklager: ä. markyta	1,16x0,54; 0,05	Primär	Brukning	B	2	21; 22; 36	
259	Marklager: ä. markyta	5,14x1,47; 0,05	Primär	Brukning	B	2	21; 22; 36	
281	Hög; begränsning	17,72x13,54	-	Konstruktion	-	-	18; 28	
373	Nedgrävning	1,28x0,65; 0,3	Primär	Konstruktion	A	1	20; 21; 34; 36	
388	Fyllning	1,28x0,65; 0,3	Sekundär	Destruktion	A	1	21; 34; 36	
389	Brukningsslager	4,93x2; -	Primär	Brukning	D	5	25; 36	
430	Lager	5,14x1,14; ca 0,08	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 36	
458	Lager	1,48x0,72; 0,1	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 36	
479	Lager	1,16x0,55; -	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 36	
488	Lager	1,44x0,48; -	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 26; 36	
498	Brukningsslager	2,13x1,83; 0,03	Primär	Brukning	D	5	25; 36	
512	Brukningsslager	4,8x1,97; -	Primär	Brukning	D	5	25; 36	
534	Lager	4,77x1,59; -	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 26; 36	
563	Ränna	3x0,93; 0,28	Primär	Konstruktion	E	6	18; 24; 26; 27; 36	
564	Ränna i markyta	ca 24,5	Primär	Konstruktion	E	6	18; 24; 36	
576	Brukningsslager	1,42x1,09; 0,03	Primär	Brukning	D	5	25; 36	
586	Brukningsslager	4,87x1,41; 0,07	Primär	Brukning	D	5	25; 36	P826
661	Stolphål	0,62x0,61; 0,18	Primär	Konstruktion	E	6	24; 26; 27; 36	
752	Stenskoning	0,62x0,61; 0,2	Primär	Konstruktion	E	6	24; 26; 27; 36	
763	Fyllning	0,62x0,61; 0,18	Sekundär	Destruktion	C	4	23; 24; 26; 36	P839
768	Lager	1,03x0,55; 0,04	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 36	
781	Lager	0,55x0,36; 0,04	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 36	
789	Lager	0,91x0,68; 0,04	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 36	P800
802	Lager	1,56x1,5; 0,03	Primär	Destruktion	C	3	23; 24; 36	
829	Hålväg	ca 27x4; -	Primär	Brukning	B	-	18; 36	
865	Lager	9,12x3; 0,2	Primär	Konstruktion	G	8	26; 34; 35; 36	
868	Stolphål	0,45x0,3; 0,2	Primär	Konstruktion	E	6	24; 26-27; 34; 36	
873	Fyllning	0,45x0,3; 0,2	Primär	Destruktion	C	4	23; 24; 26; 36	
888	Stenkonstruktion	3x0,77; 0,1	Primär	Konstruktion	E	6	24; 26; 27; 36	
1062	Brukningsslager	0,2x0,17; 0,03	Primär	Brukning	D	5	25; 36	
1072	Stenkonstruktion	3x0,4; -	Primär	Konstruktion	G	8	26; 30; 34; 35; 36	
1323	Stenkonstruktion	3x0,5; -	Primär	Konstruktion	G	8	30; 32; 34; 36	
1574	Täktområde	ca 14,5x9,5 -	Primär	Brukning	F	-	18; 36	
1640	Hög; övertyta	8,74x6,26	-	Konstruktion	-	-	18; 28	
2570	Stenskoning	0,45x0,3; 0,2	Primär	Konstruktion	E	6	24; 26-27; 34; 36	
2571	Lerlager	ca 10x3; 0,12	Primär	Konstruktion	G	8	26; 34; 35; 36	

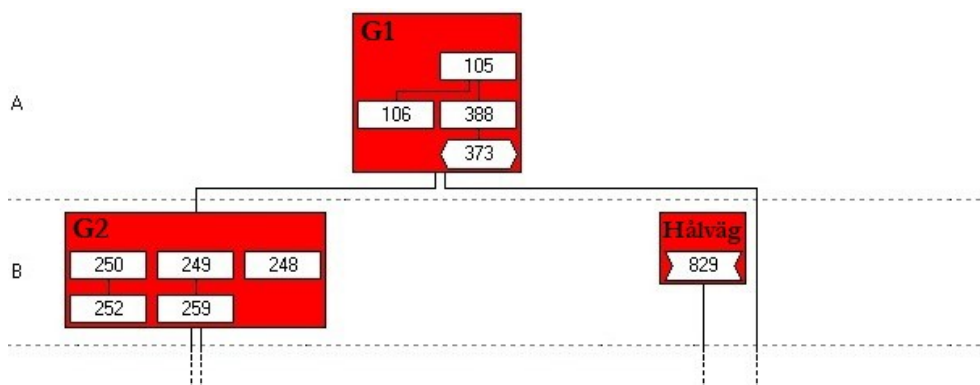
Figur 24. Tabell stratigrafiska objekt på Östra terrassen.

Ett ca 6 x 3 m stort schakt placerades i vinkel med terrassen från dess östra kant till högens nordöstra del. Schaktet förlängdes senare tre m åt OSO (mot Odinsborg). Av schaktets 18 m² grävdes 4,8 m² djupare för att få en tydligare bild av stratigrafin och för provtagning. I schaktet har påträffade stratigrafiska objekt delats in i sju olika faser, kallade A–G.

Fas A utgörs av grupp 1 som omfattar de yngsta objekten (figur 25). Stratigrafiskt yngst är grästorv (A105) som var 0,1–0,15 m tjockt. I schaktets NV hörn framkom under grästorven en nedgrävning (A373). Nedgrävningen fortsatte av allt att döma utanför schaktet i VNV och NNO. Den var 0,3 m djup och innehöll grå homogen grusig sand. Dess funktion har inte gått att avgöra men den bedöms som recent eftersom den var grävd genom matjordslagret (A106). Matjorden var 0,1–0,3 m tjock och följde markytans lutning, dvs. tjockast precis nedanför hög 10 och tunnast längst ned i terrassens östra sluttning. Fynden från matjordslagret placerar denna i sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. Till fas A hör också rivningen av bogårdsmurens övre tegelförsedda

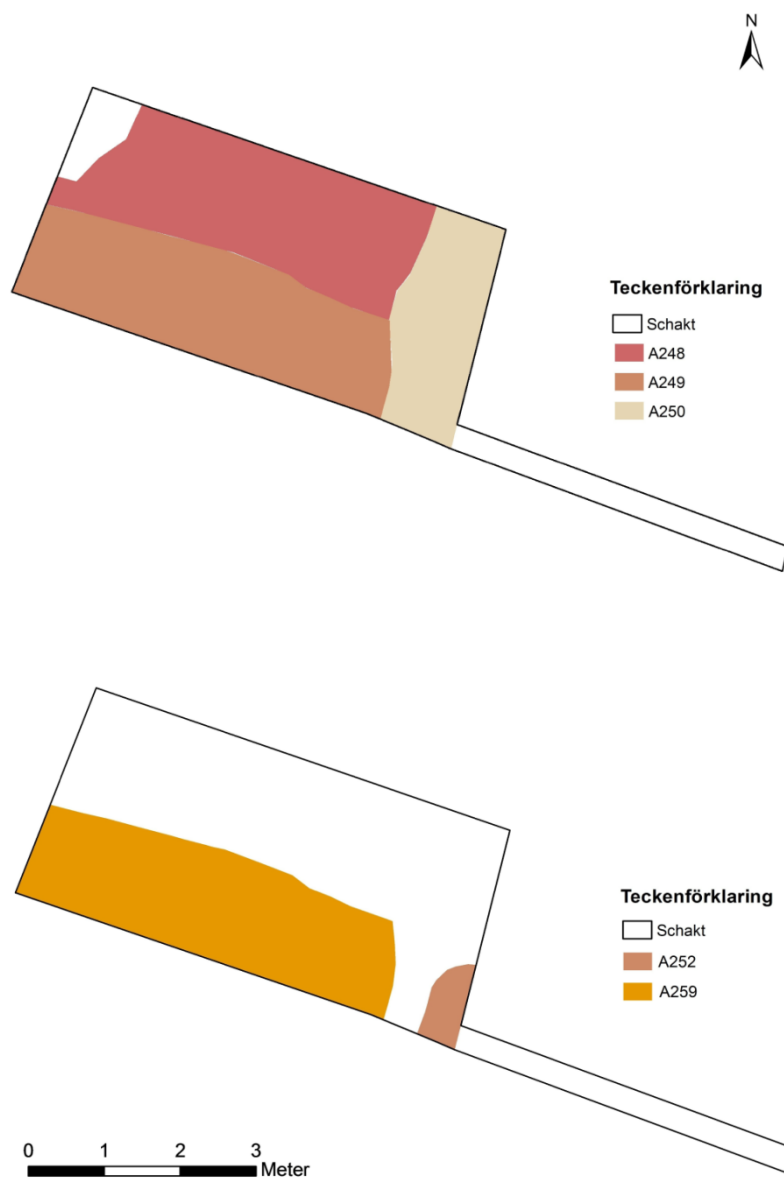
Figur 25. Plan visande arkeologiska objekt i grupp 1 (Fas A). Nedgrävningen A373 syns i schaktets norra hörn. Skala 1:100.

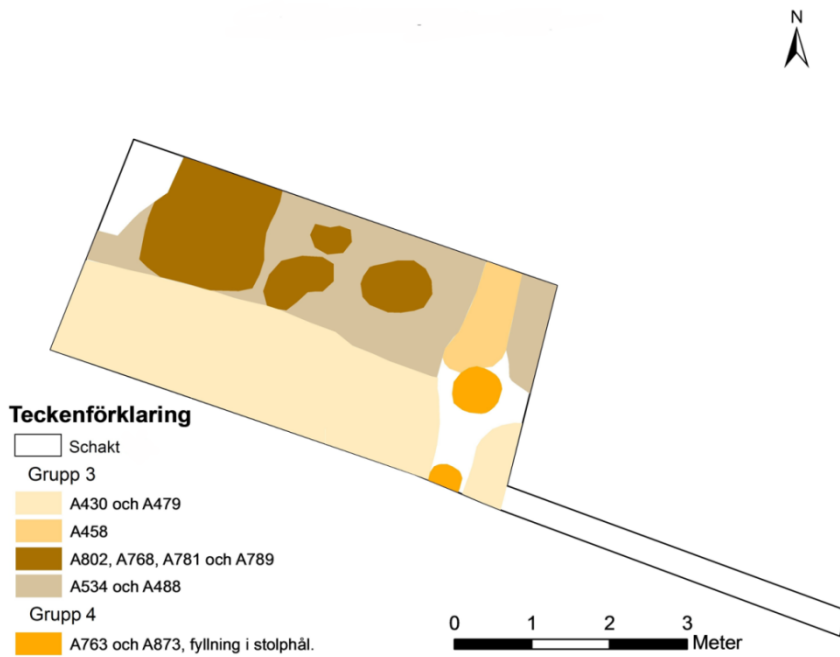
Figur 26. Harris Matrix över de arkeologiska objekten i grupp 1-2 (Fas A-B).

del från år 1812 och uppförandet av den nuvarande kyrkogårdsmuren. Troligen har kyrkogården vid detta tillfälle vidgats något österut och därmed berört terrassen.

Fas B utgörs av stratigrafiska objekt i grupp 2 (figur 27). Grupp 2 består av fem olika lager (A248, 249, 250, 252, 259). Efter att matjordslagret avlägsnats anades en färgmässig skillnad mellan schaktets NÖ och SV delar. A248 omfattade schaktets N halva och var 0,1 m tjockt, bestående av fet, rödbrun myllig silt med inslag av småsten. I schaktets S halva fanns ett brunt, kompakt lager av torr och lerig silt med inslag av småsten (A249). Mot schaktets östra kant framkom ett tydligt avgränsat avlångt lager av mörk gråbrun silt med ett rikligt inslag av småsten (A250). A250 visade sig senare vara den översta fyllningen i fundamentsrännan A563 (figur 32). Efter att lager A248-249 avlägsnats, framträdde i schaktets S halva lager A259 och i dess sydöstligaste del lager A252 (figur 27). Lager A259 var 0,5 m tjockt och bestod av kompakt ljus gråbrun siltig lera med inslag av småsten och grus. Lager A252 (tjocklek 0,5 m) är troligen samma lager som A259 men som skurits av rännan A563, och framträdde under den sydöstligaste delen av A250. Lagren i fas B har tolkats som en möjlig äldre markyta, där skiftningarna mellan lagren beror på de underliggande lagrens orientering och utbredning. Till fas B har förts hålvägen Kyrkstigen (figur 8, 22-23), som sannolikt är resultat av gångtrafik från öster över platån till den tidigare stigluckan i bogårdsmurens södra del. Perioden ifråga spänner från högmedeltid till 1812, då bogårdsmuren byggdes om och den södra stigluckan revs (Göthberg 2008, s. 85).

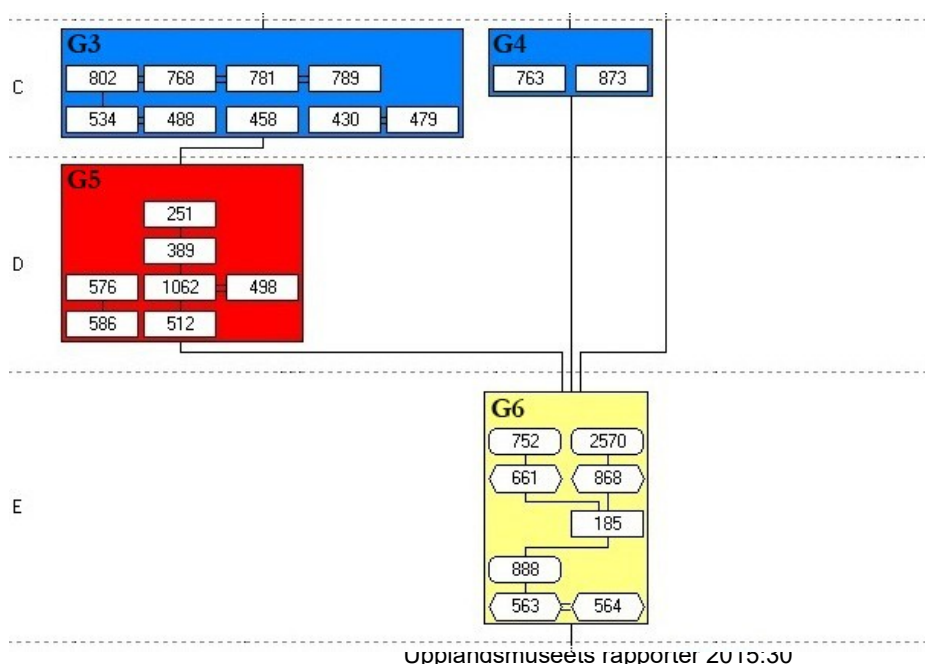

Figur 27. Planer över arkeologiska objekt i grupp 2 (Fas B). En äldre markyta, A252 och A259, ligger stratigrafiskt under A250 och A249. Skala 1:100.

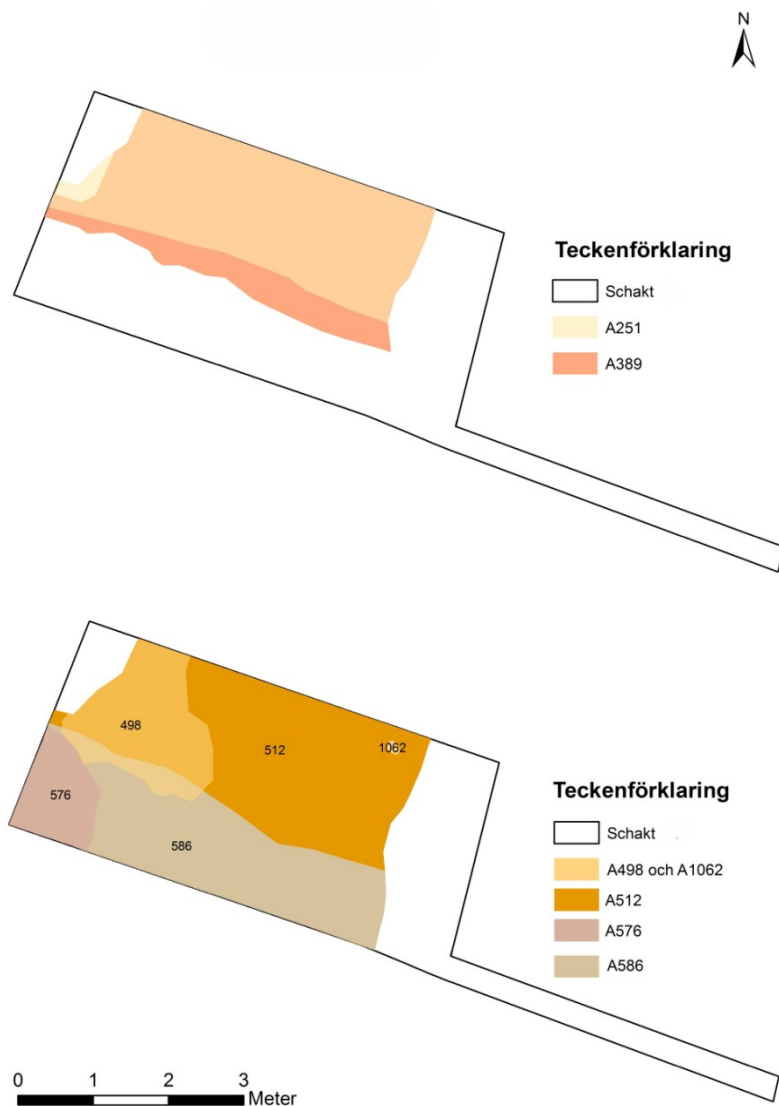

Figur 28. Plan över arkeologiska objekt i grupp 3-4 (Fas C). Skala 1:100.

Fas C motsvarar grupp 3-4 (figur 28-29). Grupp 3 består nio lager (A430, 479, 488, 534, 458, 763, 873, 802, 761, 768, 789). I schaktets N del framkom lager A802, 761, 768-789 som troligen är delar av samma lager. De var 0,01-0,04 m tjocka och bestod av mörkt brunrå heterogen, kompakt silt med inslag av kol och småsten. I schaktets SV och SÖ del fanns lager A430 och A479 som kan vara delar av ett och samma lager; 0,08 m tjocka och bestående av ljusbrun fet, homogen lera med inslag av grus och småsten. De uppträdde på ömse sidor om rännan A563. På liknande sätt uppträdde lager A488 och A534 i schaktets N del. Också de kan vara ett och samma lager, bestående av mager, lucker rödbrun sand intill av rännan A563. Lager A458 fanns vid rännan A563 norra del, bestod av ljusbrun homogen, kompakt fet lera med inslag av småsten och obrända ben. Grupp 4 är lager A763 och A873, bägge sekundära fyllningar i två stolphål (A661, A868; figur 28, 31) i rännan A563. Fynd av lerklining, obrända ben och spik och lerklining påträffades i lager A763 (F13, 25, 35). Lagren i denna fas är tydligt kulturpåverkade men med oklar funktion, de tolkas därför preliminärt som aktivitetslager.

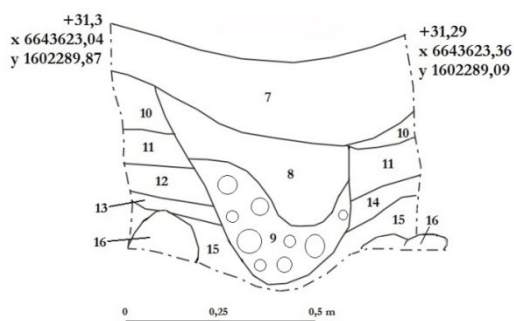
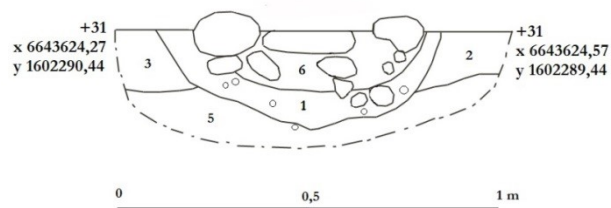
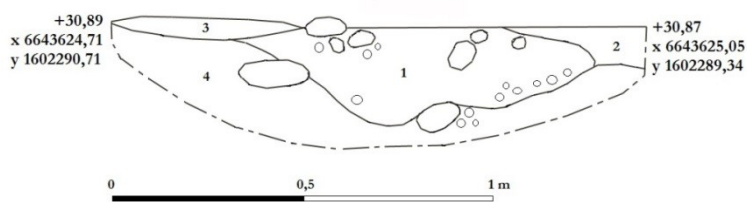

Figur 29. Harris matrix över grupp 3-6 (Fas C-E).

Figur 30. Plan över arkeologiska objekt i grupp 5 (Fas D). Skala 1:100.

Fas D motsvarar grupp 5 och består av sju lager tolkade som en äldre markyta (figur 29-30). Lagren följde den tidigare iakttagna skillnaden mellan schaktets N och S del. I N uppträdde A251, 389, 498, 1062 och 512 i stratigrafisk följd. A251 var 0,06 m tjock och bestod av ljus rödbrun, heterogen, lucker och mager grusig sand med inslag av sten. Det därunder liggande lager A389 bestod däremot av mörkbrun heterogen, lucker och fet sand med inslag av grus, kol och sot. Lager A498 och A1062 är sannolikt delar av ett och samma lager. De var 0,03 m tjocka och bestod av mörkgrå homogen siltig sand med inslag av kol och småsten. Det stratigrafisk äldsta lagret i den N delen var A512. Det bestod av ljust, rödbrun heterogen och lucker grusig sand med inslag av småsten. I den södra delen av framträdde två lager i fas D, A576 och A586. A576 uppträdde i schaktets SV hörn. Lagret följer högmantelns möjliga utbredning och kan vara påverkad av erosion från denna. Lagret var 0,03 m tjockt och bestod av ljus, brungrå homogen och kompakt grusig sand med inslag av sot. Lager A586 var 0,07 m tjockt och var ett kompakt, homogent lager bestående av gråvit lera med inslag av småsten.

Figur 31. Skala 1:20.

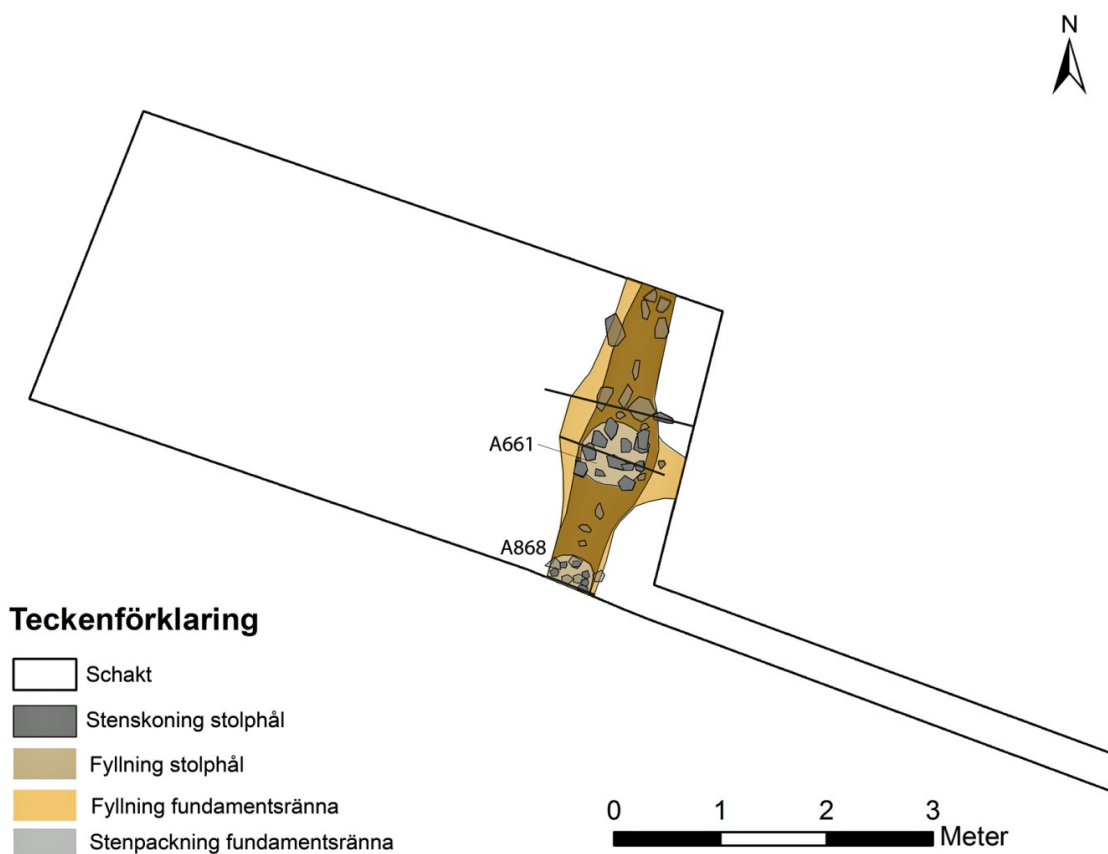
Längst upp: Ränna A563: 1. Brun sandig silt m. inslag av småsten (185). 2. Rödbrun sandig silt (534). 3. Rödbrun sandig silt (488). 4. Stenlagd botten (888).

I mitten: Stolphål A661: 1-3, ovan. 5. Åsmaterial. 6. Stenskoning och fyllning; mörkt gråbrun homogen lucker silt (752, 763).

Längst ner: Stolphål A868: 7. Torv, matjord (105,106). 8. Brungrå sandig silt m. inslag av lera, småsten (873). 9. Stenskoning (2570). 10. Heterogen ljus lera. Humus. Bioturbation. 11. Homogen kompakt ljus lera m. inslag av rödbrun sand. 12. Homogen kompakt sandblandad lera. 13. Rödbrun sand m. inslag av grus, småsten. 14. Homogen kompakt ljus lera. Lerförslutning (2571). 15. Svart sandig silt (865). 16. Stenkonstruktion (1072)

Fas E motsvarar tiden för anläggandet av fundamentsrännan (A563; figur 29, grupp 6; figur 32). Rännan (profil figur 30) bestod av dess stenfyllda botten, fyllning och två stolphål med stenskoningar (A752, 2570). Till fasen har också förts rännans förlängning utanför schaktet (A564), synlig i markytan som en försänkning (figur 23). Rännan A563 löper i NNO – SSV riktning genom hela schaktets bredd (3 m). Den var knappt 0,3 m djup och 0,4-0,5 m bred förutom kring stolphålet A661 där den var 0,9 m bred. Rännan var i botten stenfylld (A888) och fyllningen bestod av brun sandig silt med inslag av småsten (A185). Konstruerade i rännans fyllning var två stolphål (A661, 868). De hade kraftiga stenskoningar (A752, 2570). Stolphålens sekundära fyllningar (A763, 873) är beskrivna under fas C (ovan). Söder om schaktet kan rännan följas i markytan utmed terrassens östra sida som en svagt böjd knappt 25 m lång försänkning. Norr om schaktet skymms en eventuell fortsättning av ett tätt syrenbuskage men dess norra förlängning anas på den Lidarbaserade bilden i figur 23.

Fas F utgörs av en omfattande täktgrop på terrassens sydvästra sida (figur 22). Täktgropen är ca 14,5 x 9,5 meter stor. Den undersöktes inte närmare och plandokumenterades därför endast. I analogi med undersökta täktgropar i Kungsgårdsområdet kan det vara lämningen efter en källare.

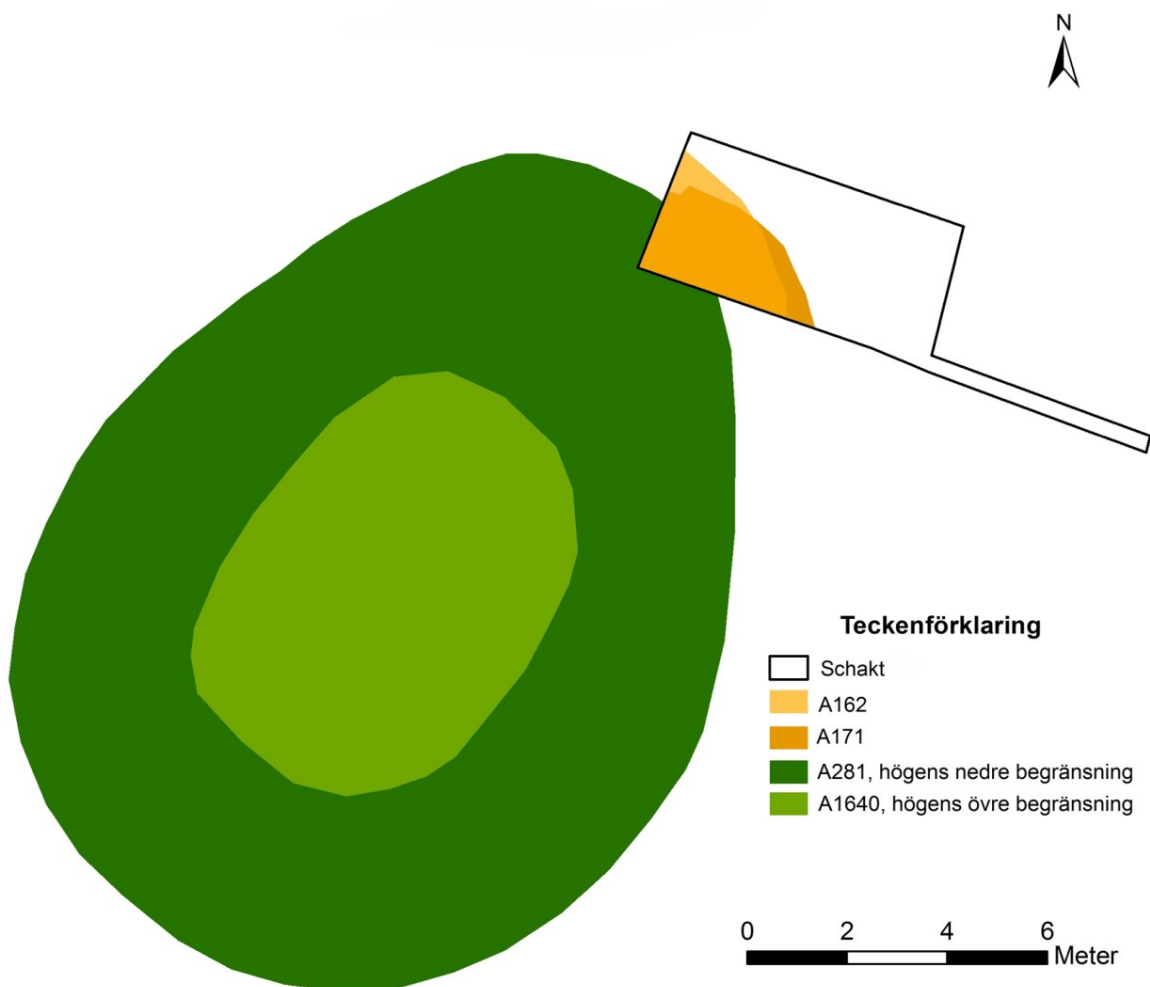

Figur 32. Plan över arkeologiska objekt i grupp 6 (Fas E), dvs. rännan A563 med stenlagd botten, fyllning samt stolphålen AS661 och AS868. Skala 1:70.

Fas G består av grupp 7 med lager som utgör delar av manteln till hög 10 (se figur 34; A162, 171). A162 var 0,02-0,34 m tjockt och bestod av rödbrun homogen sand. Det därunder liggande lager A171 var betydligt tunnare, <0,06 m, och bestod av brungrå sandig silt med inslag av sten. A281 utgör högens begränsning medan A1640 utvisar högens översta plana yta.

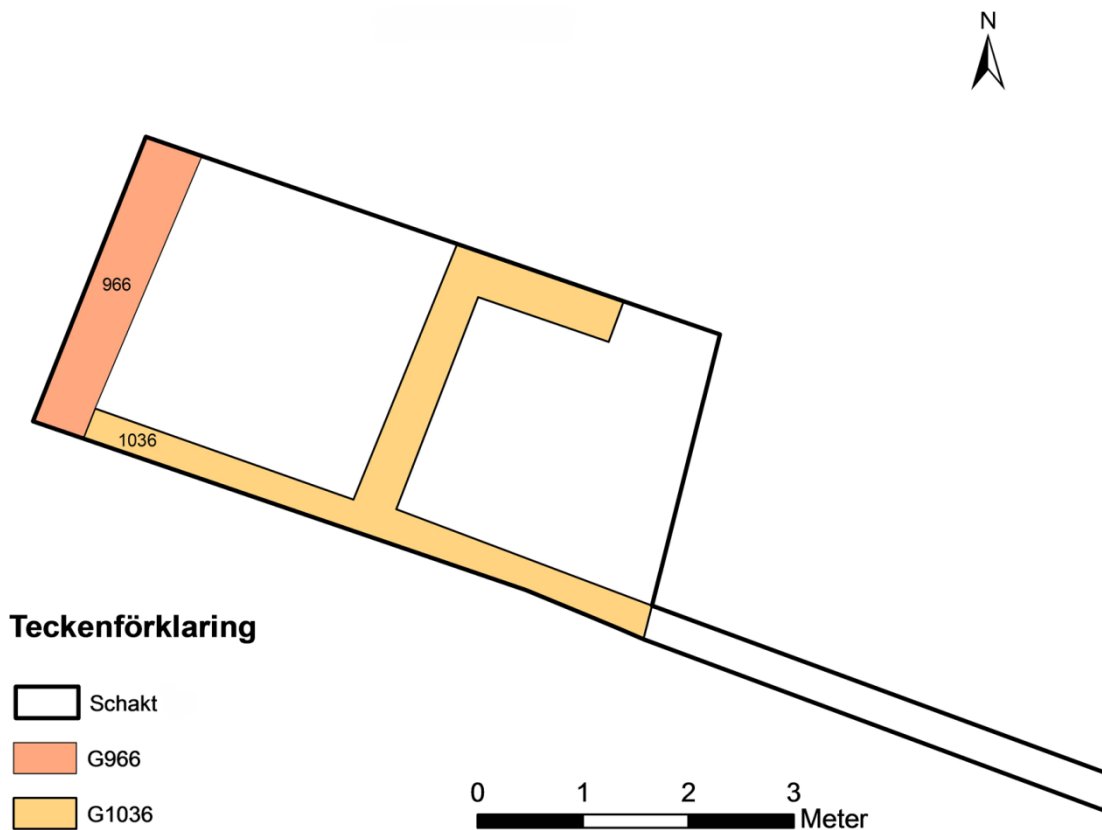

Figur 33. Fundamentsrännan A563 under grävning. Foto fr. N: John Ljungkvist.

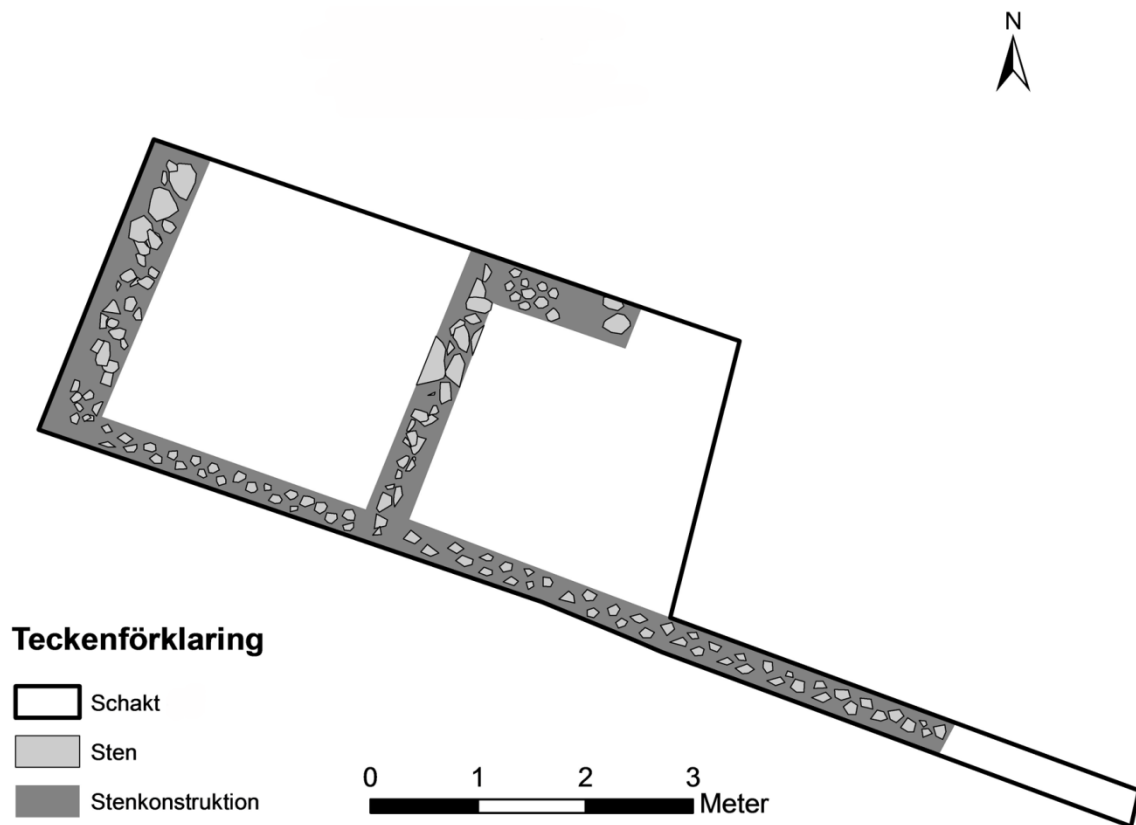

Figur 34. Plan över de arkeologiska objekten tillhörande grupp 7 (Fas G). Skala 1:150.

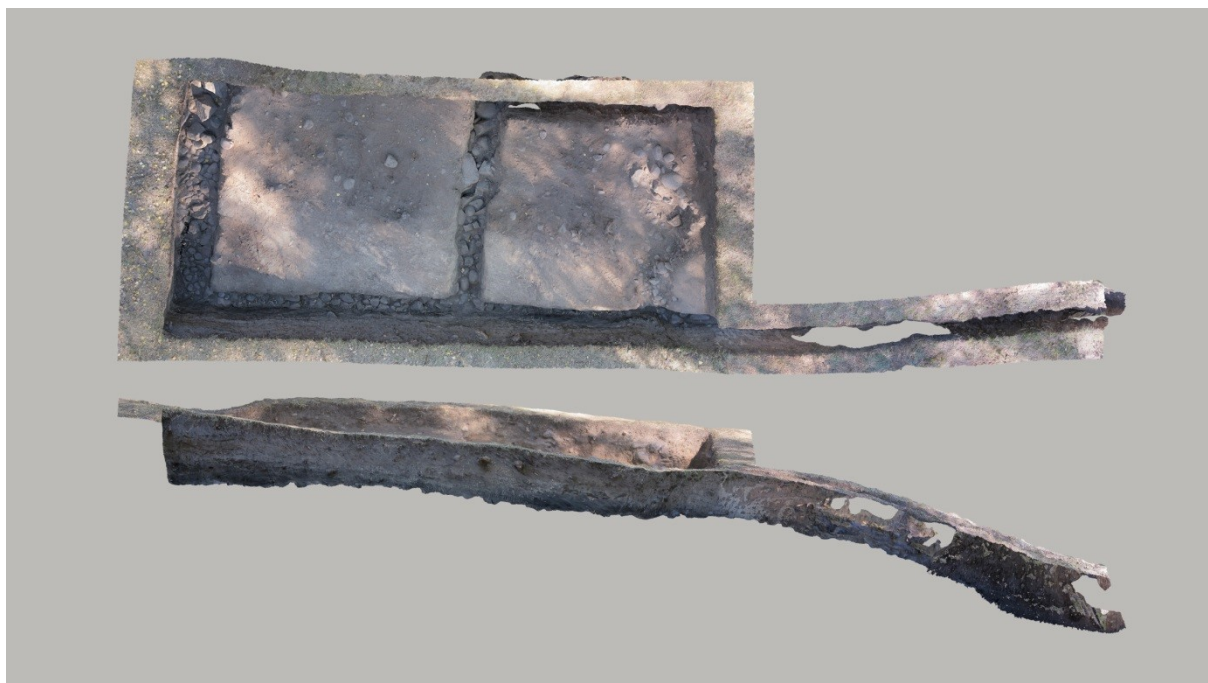
Grupp 8: För att få kunskap om terrassens stratigrafi i nivåerna under fas D och E, grävdes 0,5 m breda trancher med en sammanlagd längd av 16 m (figur 35-37). I trancherna undersöktes två 0,3-0,4 m breda grävnheter (G966 och G1036 med yta om 4,8 m², se figur 35). I samband med detta utökades schaktet med en 0,3 m bred och 4,5 m lång tranche som förlängde schaktet i riktning OSO utmed slänten. Vid undersökningen av grävnheterna framkom två lager, A2571 och A865 samt en stenpackning (A1072, 1323). Lager A2571 var ett upp till 0,12 m tjockt homogent lerlager som fanns utmed hela slutningen åt OSO. Det därunder liggande lagret A865 var 0,03–0,2 m tjockt och bestod av svart silt med fynd av obrända och brända ben och en skärva svart lergods. Under A865 framkom ovan nämnda stenpackning som bestod av både rundad och skärvig upp till 0,35 m stor sten. Stenpackningen återfanns över hela det tranchegrävda området liksom i större delen av schaktets förlängning (se sektion, figur 43, 44). Stenpackningen framrensades över hela det tranchegrävda området men undersöktes inte närmare. Mellan packningens stenar fanns hålrum där packningen med hjälp av en jordsond kunde följas ner till ett djup av minst 0,7 m utan att botten nåddes (observera jordsondens handtag på figur 41).

Figur 35. Plan visande grävnheterna G966 och G1036. Skala 1:70.

Figur 36. Plan över stenpackningens utbredning (A1072/1323). Skala 1:70.

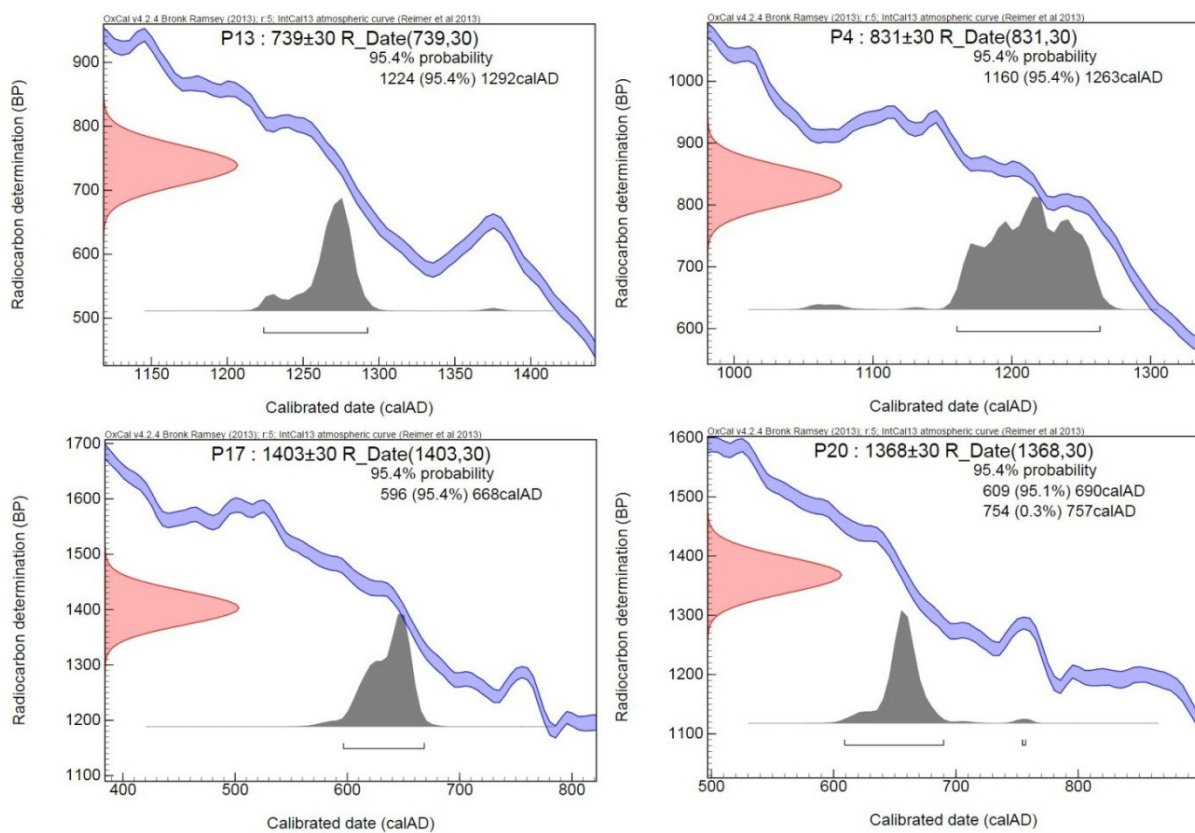

Figur 37. Ungefärlig planbild, profil av södra kanten av schaktet på Östra terrassen. Profilens kurvatur avspeglar det exponerade rösets ytkurvatur. Bilderna utgår från fotobaserad 3D-modell av schaktet gjord i Agisoft.

Fynd

Sammanlagt registrerades 33 fyndposter (se Bilaga). Från matjordslagret hittades bland annat en skärva fajans och ett 1 öres mynt från Oscar I:s regeringstid (år 1858). Ben var i det särklass vanligaste fyndet och upptar 21 av de 33 fyndposterna. Ben återfanns i samtliga faser men var oftast små och fragmenterade, varav vissa brända. Från arkeologiska objekt hörande till rännans destruktionsfas (A802, 763), hittades lerklining och spik. Fynd funna i lager tillhörande den förmodade brukningsfasen bestod av ben, en skärva svart lergods (A512, F40) samt en löpare (A389, F23). I A185, fyllningen till rännan A563, hittades ben och en hasp av järn (F25). I A865 hittades ben och svart lergods (F38).

Analyser

Figur 38. Kalibrerade ¹⁴C-dateringar. Överst t.v. stolphål A661/763, övers t.h. A563/A185. Därunder två dateringar från A865.

För ¹⁴C-analys skickades ben från tre olika kontexter (A563/185, A661/763, A865). Från A865 var det två ben från olika platser i lagret (P17, P20). Ett prov av ett ben (P13) från den sekundära fyllningen (A763) i stolphålet A661. Syftet var att kunna datera konstruktionen. Eftersom dateringen var betydligt yngre än förväntat, skickades ett andra prov från konstruktionens (A563/185). Prov 13 från A763 fick värdet 739 ± 30 BP, som kalibrerat visar högmedeltid, 1224–1292 och Prov 4 från A563/185 bekräftade den föregående dateringen genom värdet 831 ± 30 BP, som kalibrerat gav 1160–1263. Dateringen av Prov 4 motsvarar av allt att döma konstruktionens uppförande, medan Prov 13 representerar dess destruktionsfas eller övergivande. Dateringarna från Prov 17 och 20 från lager A865 gav värdena 1403 ± 30 BP respektive 1368 ± 30 BP. De kalibrerade värdena gav 596–668 samt 609–690, dvs. tidig och mellersta vendeltid.

Diskussion

Under torv och matjordslager bildade flera lager vad som tolkats vara en äldre markyta. Under denna, framkom kulturpåverkade lager och utmed schaktets östra kant framträdde en stenfylld ränna innehållande två stolphål. De kulturpåverkade lagren tolkades initialt som golvlager. Den böjda eller bågformade rännan kan utanför schaktet följas i markytan som en försänkning längs höjdpartiets eller terrassens hela östra sida. Rännans form och utsträckning visade sig i stort sett vara identisk med den östra vägglinjen på hallen på södra Kungsgårdsterrassen. Och konstruktionen som sådan påminde starkt om de ytterväggar till hallbyggnader som undersökts på södra och norra Kungsgårdsterrasserna med undantag för avsaknaden av spår efter brand. I analogi därmed pekade förhållandet på förekomsten av en hallbyggnad från yngre järnålder på Östra terrassen.

Figur 39. I förgrunden schaktet på Östra terrassen, tv. hög 10 med arkeologer och i bakgrunden Gamla Uppsala kyrka med bogårdsmur. Foto fr. Ö: Per Frölund.

Två ¹⁴C-dateringar från rännans konstruktions- och destruktionsfas visade emellertid att den varit i funktion tiden 1160-1290, vilket mycket väl sammanfaller med tiden för domkyrkan i Gamla Uppsala.

Rännans medeltida datering komplicerade det antagna stratigrafiska förhållandet mellan stenpackningen, rännan och högen på terrassen. De lager som knutits till högen uppfattades i fält initialt ligga stratigrafiskt över den medeltida rännan och skulle därför vara yngre än denna. Detta trots att lager knutna till högen och rännan inte hade fysik kontakt med varandra. En noggrann analys av södra schaktkantens sektionsskiss visade tydligt att rännans nedgrävning hade grävts igenom de flesta dokumenterade lager under grästorp och matjord (figur 43), det kan dock inte uteslutas att lager i grupp 3 kan vara samtida med denna.

Figur 40. Sektion genom högfoten (schaktets SV hörn). Observera omväxlande ljusa-mörka lager. Foto fr. NÖ: John Ljungkvist.

Högens relation till terrassen kan förklaras på flera sätt. Högmantelns övre massor kan med tiden ha eroderat ner över yngre lager. En annan förklaring kan vara att det inte är en gravhög utan en lämning med formen av en hög, eventuellt tillkommen från de jordtäkter som syns på höjddpartiets SV sida (se figur 23) eller vid bogårdsmurens uppförande i denna del. En tredje förklaring kan vara att delar av högen tagits bort och använts till byggnation eller utfyllnader. Högen finns bevisligen i slutet av 1600-talet, eftersom den är avbildad på Rudbecks karta från 1679 (se figur 7). Man kan också argumentera för att den fanns under högmedeltid, eftersom Kyrkstigens sträckning förhåller sig till högen när den passerar dikt söder om den. Hålvägen har troligen börjat trampas upp tidigast vid domkyrkans ombildning till sockenkyrka år 1302.

Rännans medeltida datering utesluter en hall av järnålderstyp och den förefaller vara samtida med domkyrkofasen, dvs. från omkring 1160. Det kan självklart ifrågasättas om rännan ska sättas i samband med en byggnad. En alternativ tolkning annat än en byggnad - framförd av Göran Tagesson - kan vara att det istället handlar om en konstruktion som markerar eller avgränsar domkyrkoområdet. De initialt som golvlager tolkade kulturpåverkade lagren (grupp 5) kan i så fall lika gärna utgöra tramplager på en öppen yta eller gårdsplan.

Det mest förvånade resultatet var den stora stenpackningen (A1072; A1323). Form- och storleksmässigt kan den närmast liknas vid ett röse eller kärnröse. Dess storlek och omfattning kan för närvarande inte avgöras, men från storleken på den utbredning, 9 m, som kunde dokumenteras och av dess form – välvd i öster för att sedan plana ut mot väster - antyder en diameter på minst ca 15-20 m. Blandningen av rundad och skärvig sten visar att röset är artificiellt. Det tunna, svarta siltagret (A865) mellan stenpackningen och den förslutande lerpäckningen (A2571) har genom två ¹⁴C-prover dateras till omkring 650 (sammanslaget tidsspann: 596–690). Dateringen placerar lagret inklusive den underliggande stenpackningen till tiden strax efter Öst- och Västhögens uppförande (550-600 respektive 575-625; Ljungkvist 2005, s. 255f). Möjligen utgör stenpackningen en del av ett större kärnröse tillhörande en större gravhög, som genom täkter fått ändrad form och storlek. En större gravhög förlagd i närheten av byggplatsen för en domkyrka kan mycket väl ha setts som lämplig för byggnadsmaterial till utfyllnader och annat. Spåren av andra täkter i terrassens sydvästra del kan tyda på det.

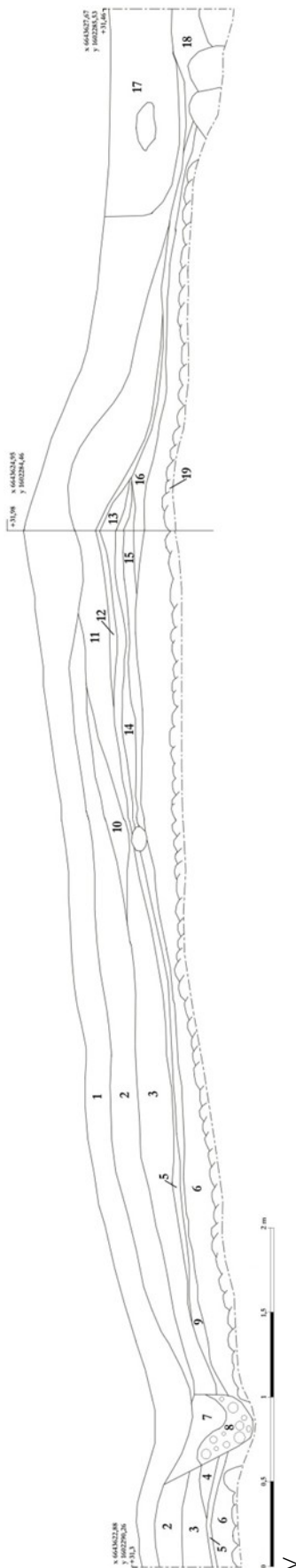

Figur 41. Sondkäpp nedstucken i kärnröset. Det visade sig att röset var helt jordfritt vilket gjorde att käppen närmast "försvann" i vid provstickningen.

En annan tolkning är att stenpackningen uppförts som fundament för en husterrass. Den har byggts under vendeltid men inte avsatt några andra arkeologiska spår som med någon säkerhet kan knytas till denna. Den kronologiskt efterföljande konstruktionen i terrassen, dvs. rännan, är minst 500 år yngre.

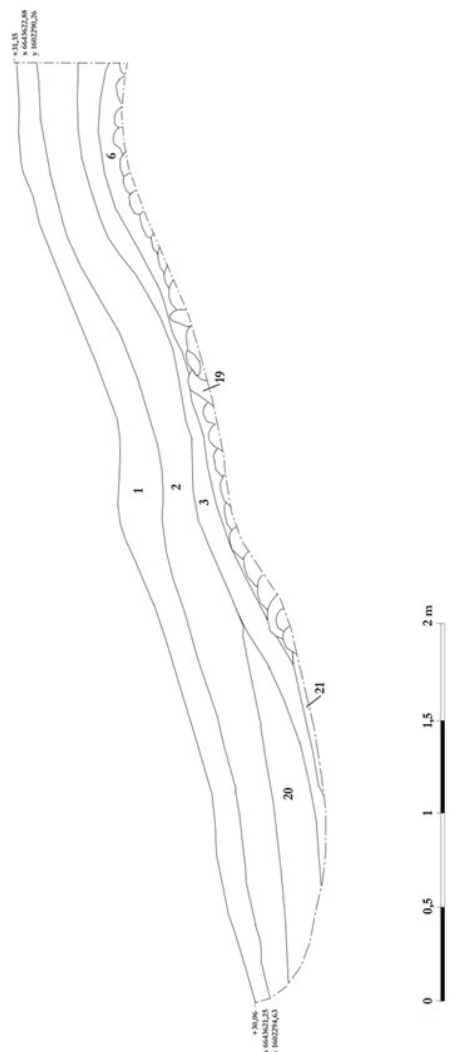
Fas	Grupp	Datering	¹⁴ C	Händelse
G	7, 8	ca 650	Ja	Gravhögen anläggs och byggs på.
F	-	Före 1160	Nej	Marken bereds för domkyrkoområdet.
E	6	ca 1160	Ja	Domkyrkan byggs, fundamentalsrännan anläggs.
D	5	1160 – 1290	Nej	Området används, domkyrkan flyttar.
C	3, 4	ca 1290	Ja	Fundamentalsrännan tas ur bruk.
B	2	1300 – 1812	Nej	Bogårdsmuren byggs. Kyrkstigen bildas.
A	1	1812 – nutid	Nej	Kyrkogården utvidgas, muren byggs om.

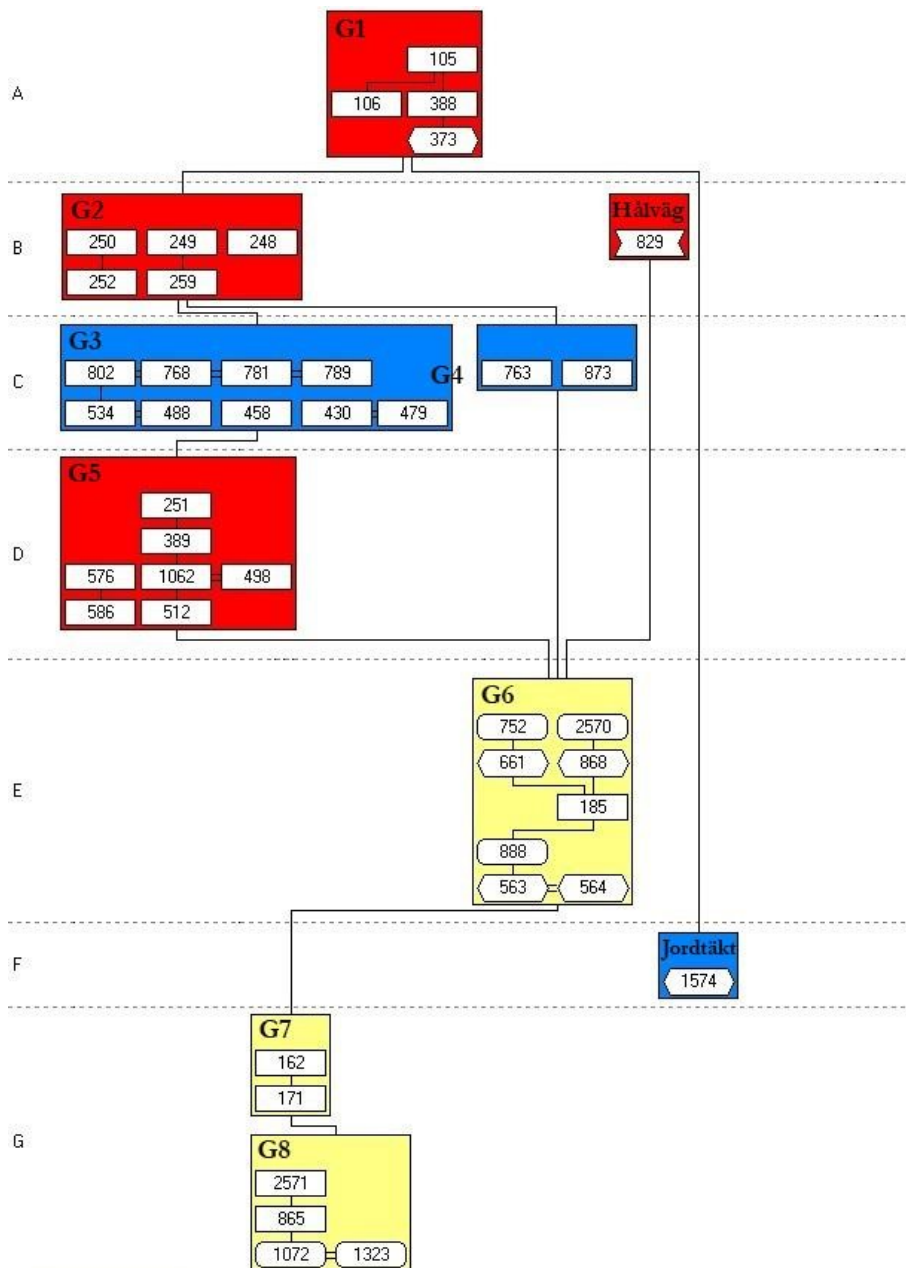
Figur 42. De olika händelsefaserna på Östra terrassen i kronologisk följd samt deras möjliga tolkningar.

Figur 43 t.v. och 44 nedan: Långprofil över de stratigrafiska relationerna som de syns i den NNV och SSV schaktkanten samt förlängningen av den SSV schaktkanten ned för slänten. Skala 1:40.

1. Torv, matjord (A105-106).
2. Homogen ljus lera m. inslag av sand. Humus.
3. Homogen kompakt ljus lera m. inslag av rödbrun sand.
4. Heterogen kompakt sandblandad lera.
5. Rödbrun sand m. inslag av grus, småsten.
6. Svart sandig silt (A865).
7. Brungrå sandig silt m. inslag av lera, småsten(A873).
8. Stenskoning (A2570).
9. Homogen kompakt ljus lera.
10. Som 3 m. mer sten och lucker. Omkastad.
11. Homogen rödbrun sand (A162).
12. Brungrå sandig silt m. inslag av sten (A171).
13. Homogen kompakt ljus lera.
14. Som 12: Brungrå sandig silt m. inslag av sten.
15. Homogen rödbrun sand, rikligt med småsten.
16. Homogen kompakt ljus lera.
17. Recent nedgrävning och fyllning(A388, A373).
18. Heterogen rödbrun sand, rikligt m. sten. Åsmaterial.
19. Stenkonstruktion (A1070, A1323).
20. Sandblandad matjord, rikligt med rötter.
21. Lerig silt m. inslag av sot och sand. Inget kol.

Figur 45. Harris Matrix över samtliga stratigrafiska objekt på Östra terrassen, där rött motsvarar destruktion, blått motsvarar brukning och gult motsvarar konstruktion.

Administrativa uppgifter

Plats: Gamla Uppsala, Uppsala kommun, Uppsala län, Sverige.
Fastighet: Gamla Uppsala 21:26, 74:12. Distrikt Gamla Uppsala (215154).
Fornlämningsnummer: Uppsala 123:1 (östra terrassen) och Uppsala 586:1 ("offerlunden").
Fornlämningstyp: Gravfält Uppsala 123:1. Gränsbestämt område Uppsala 586:1.
Undersökningstyp: Särskild undersökning.
Orsak: Forskning.
Fältarbetsperiod: 2013-08-19 — 2013-09-06.
Koordinatsystem: RT90 25 gon V.
Höjdsystem: RH 2000.
Projektmedtagare: John Ljungkvist, Uppsala universitet (projektledare); Per Frölund, Upplandsmuseet (bitr. projektledare); Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet; Anneli Ekblom, Uppsala universitet; Michel Notelid, Uppsala universitet; Jonna Sarén Lundahl, Josefin Ohlsson, Karolina Karlsson, Therese Olsson, Frida Löjdström och Bálint Tóth.
Upplandsmuseets diarienummer: Ar-408-2013.
Upplandsmuseets projektnummer: 8442.
Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Tony Engström.
Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 2013-08-02, 431-3582-13.
Fynd: Förvaras tv. i Upplandsmuseets föremålsmagasin i Morgongåva i väntan på fyndfördelning.
Arkivmaterial: Förvaras på Upplandsmuseet.

Kartor och arkiv

Rudbecks karta Tab 9 Fig. 27. Olof Rudbeck 1679 (från Lindqvist 1936, pl. 15).
Truls Arvidssons karta 1709.

Lantmäterimyndighetens Arkiv.
Laga skifte 1858. Akt 03-gam-145.

ATA

Dnr. 3294/50. Snitt genom sydsluttning av svacka ca 50 m ÖSÖ om Kyrkoherdebostället, Gamla Uppsala. Uppmätt 27 juni 1959 av Sten Florin.

UMF= Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker.
Odaterat dokument undertecknat Sune Lindqvist.
Brev från Sten Florin 1 juli 1950 angående undersökningen Dnr. 3294/50 till Sune Lindqvist.

Referenser

- Alström, Ulf & Duczko, Wladyslaw. 1993. Norra gårdet (RAÄ 281). Utgrävningarna 1992. I: Duczko, Wladyslaw (red.). Arkeologi och miljögeologi i Gamla Uppsala. Studier och rapporter 1. Uppsala. S. 39-44.
- Alström, Ulf & Duczko, Wladyslaw. 1996. Norra Gården. Utgrävningarna 1993, 1994. I: Duczko, Wladyslaw (red.) Arkeologi och miljögeologi i Gamla Uppsala. Studier och rapporter 2. Uppsala. s. 115-128.
- Andersson, Gunnar & Skyllberg, Eva (red.). 2008. Gestalter och gestaltningar: om tid, rum och händelser på Lunda 1. Stockholm.
- Arwidsson, Greta. 1948. Valsgårde-Fullerö. I: Tor, 1. Uppsala: Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker. s. 34-48.
- Berónius Jörpeland, Lena, Göthberg, Hans, Seiler, Anton & Wikborg, Jonas. 2013. Monumentala stolprader i Gamla Uppsala. I: Fornvännen, 2013(108):4. Stockholm: Kungl. Vitterhets-, historie-, och antikvitetsakademien. s. 278-281.
- Bäck, Mathias & Hållans Stenholm, Ann-Mari. 2012. Lilla Ullevi: den heliga platsens geografi. Hägersten.
- Carlsson, Ronnie, Göthberg, Hans & Lovén, Christian. 2010. Uppsala domkyrka. 2, Domkyrkan i Gamla Uppsala. Nuvarande kyrkans omgivning. Uppsala: Upplandsmuseet.
- Duczko, Wladyslaw. 1997. Gamla Uppsala- svearnas maktcentrum i äldre och nyare forskning "-gick Grendel att söka det höga huset-": Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder: Rapport från ett seminarium i Falkenberg 16-17 november 1995. Halmstad. s. 71-81.
- Eriksson, J A., 1996. Markanvändningshistoria i Gamla Uppsala skildrad med hjälp av pollenanalys. I: Duczko, Wladyslaw (red.) Arkeologi och miljögeologi i Gamla Uppsala. Studier och rapporter 2. Uppsala. s. 159-165.
- Frölund, Per & Göthberg, Hans. 2013. Gamla Uppsala före formationen – ett bidrag till centralplatsens genes. I: Sundqvist, Olof, Vikstrand, Per & Ljungkvist, John (red.) Gamla Uppsala i ny belysning. Uppsala.
- Frölund, Per & Schütz, Berit (red.). 2007. Bebyggelse och bronsgjutare i Bredåker och Gamla Uppsala: arkeologisk undersökning, fornlämning 134, 596 & 599, Uppsala socken, Uppland. Uppsala.
- Gustawsson, Karl A. 1949. Gamla Uppsala fornminnesområde. Fornvännen 1949. s. 352-361.
- Göthberg, Hans. 2008. Bosättning och kyrkogård vid Gamla Uppsala kyrka. Upplandsmuseets rapporter 2008:07. Uppsala
- Hulth, Helena. 2013. Ultuna by – i händelsernas centrum. SAU rapport 2013:5. Uppsala.
- Hållans Stenholm, Ann-Mari. 2012. Fornminnen: det förflutnas roll i det förkristna och kristna Mälardalen. Lund
- Johansson, Jan. 1989. Kyrkogårdens hägn i det medeltida Sverige. I: Fornvännen, 1989(84). Stockholm: Kungl. Vitterhets-, historie-, och antikvitetsakademien. s. 230-239.
- Lindqvist, Sune. 1936. Uppsala högar och Ottarshögen. Stockholm.
- Ljungkvist, John. 2005. Uppsala högars datering: och några konsekvenser av en omdatering till tidig vendeltid. I: Fornvännen 100. s. 245-259.
- Ljungkvist, John. 2013. Monumentaliseringen av Gamla Uppsala. I: Sundqvist, Olof, Vikstrand, Per & Ljungkvist, John (red.) Gamla Uppsala i ny belysning. Uppsala.
- Ljungkvist, John & Frölund, Per. 2015. Gamla Uppsala - the emergence of a centre and a magnate complex. Journal of Archaeology and Ancient History (JAAH) 16.

- Nordahl, Else. 2001. *Båtgravar i Gamla Uppsala: spår av en vikingatida högreståndsmiljö*. AUN 29. Uppsala.
- Rahmqvist, Sigurd. 1986. Gamla Uppsala by – Upplands största. I: Nevéus, Torgny, Lundh, Herbert & Cnattingius, Nanna (red.). Uppsala stads historia. 7, Från Östra Aros till Uppsala: en samling uppsatser kring det medeltida Uppsala. Uppsala.
- Saers, Josef. 1972. Rapport över arkeologisk kontroll av schaktningsarbetet på Prästgården 1:1, Gamla Uppsala socken, Uppland. Arkivrapport Uppsala Universitets museum för nordiska fornsaker. Uppsala.
- Sundqvist, Olof. 2013. Gamla Uppsala som förkristen kultplats: en översikt och en hypotes. I: Sundqvist, Olof, Vikstrand, Per & Ljungkvist, John (red.) Gamla Uppsala i ny belysning. Gävle.
- Åqvist, Cecilia. 2006. Sanda - en gård i södra Uppland: bebyggelse från vendeltid till 1600-tal: Uppland, Fresta socken, Sanda 1:1, RAÄ 147: arkeologisk undersökning. Hägersten: UV Mitt, Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Bilaga: Fyndlista

F	Material	Sakord	Undertyp	Notering	Kontext	Fornlämning/Yta
24	Järn	Beslag	Kisthandtag		161	Uppsala 586:1/OL1
27	Järn	Nit		Med bricka	362	Uppsala 586:1/OL1
32	CU-leg	Sölja	Ringsölja		161	Uppsala 586:1/OL1
33	Metall	Föremål	Krucifix		170	Uppsala 586:1/OL1
45	Järn	Brodd		En hästkosöm	333	Uppsala 586:1/OL1
46	Keramik	Kärl	Stengods		170	Uppsala 586:1/OL1
47	Keramik	Kärl	Y. rödgods		170	Uppsala 586:1/OL1
41	Koppar	Mynt	5 öre, 1899	Oscar II	160	Uppsala 586:1/OL2
22	Ben	Avfall			659	Uppsala 586:1/OL3
28	Järn	Nit		Med bricka	659	Uppsala 586:1/OL3
29	Järn	Kniv			659	Uppsala 586:1/OL3
30	Järn	Bleck			659	Uppsala 586:1/OL3
31	Järn	Beslag	Knapp		659	Uppsala 586:1/OL3
34	Br. lera	Tegel		Gallrad	659	Uppsala 586:1/OL3
1	Ben	Avfall			250	Uppsala 123:1/ÖT
2	Ben	Avfall			185	Uppsala 123:1/ÖT
3	Ben	Avfall			185	Uppsala 123:1/ÖT
4	Ben	Avfall		¹⁴ C daterat	185	Uppsala 123:1/ÖT
5	Ben	Avfall			185	Uppsala 123:1/ÖT
6	Ben	Avfall			388	Uppsala 123:1/ÖT
7	Ben	Avfall			458	Uppsala 123:1/ÖT
8	Ben	Avfall	Bränt ben		498	Uppsala 123:1/ÖT
9	Ben	Avfall			512	Uppsala 123:1/ÖT
10	Ben	Avfall	Bränt ben		512	Uppsala 123:1/ÖT
11	Ben	Avfall			185	Uppsala 123:1/ÖT
12	Ben	Avfall			576	Uppsala 123:1/ÖT
13	Ben	Avfall		¹⁴ C daterat	763	Uppsala 123:1/ÖT
14	Ben	Avfall	Bränt ben		768	Uppsala 123:1/ÖT
15	Ben	Avfall			802	Uppsala 123:1/ÖT
16	Ben	Avfall	Bränt ben		802	Uppsala 123:1/ÖT
17	Ben	Avfall		¹⁴ C daterat	865	Uppsala 123:1/ÖT
18	Ben	Avfall			865	Uppsala 123:1/ÖT
19	Ben	Avfall			865	Uppsala 123:1/ÖT
20	Ben	Avfall		¹⁴ C daterat	865	Uppsala 123:1/ÖT
21	Ben	Avfall	Bränt ben		865	Uppsala 123:1/ÖT
23	Bergart	Malsten	Löpare		389	Uppsala 123:1/ÖT

F	Material	Sakord	Undertyp	Notering	Kontext	Fornlämning/Yta
25	Järn	Spik			763	Uppsala 123:1/ÖT
26	Järn	Beslag	Hasp		185	Uppsala 123:1/ÖT
35	Br. lera	Lerklining		Kvistavtryck	763	Uppsala 123:1/ÖT
36	Br. lera	Lerklining		Struken yta	106	Uppsala 123:1/ÖT
37	Br. lera	Lerklining		Struken yta	106	Uppsala 123:1/ÖT
38	Keramik	Kärl	A-gods		865	Uppsala 123:1/ÖT
39	Keramik	Tallrik	Fajans		106	Uppsala 123:1/ÖT
40	Keramik	Kärl	A-gods		512	Uppsala 123:1/ÖT
42	Koppar	Mynt	1 öre, 1858	Oscar I	106	Uppsala 123:1/ÖT
43	Br. lera	Lerklining	Sintrad lera	Ev. avtryck	106	Uppsala 123:1/ÖT
44	Br. lera	Lerklining	Smält lera	Ev. avtryck	802	Uppsala 123:1/ÖT

OL1-3= Offerlunden schakt 1-3

ÖT= Östra terrassens schakt